

OSMANLI PADİŞAHLARININ MİRASI (SARAYLAR, KÖŞKLER ve KASRLAR)

The Legacy of The Ottoman Padisahs
(Palaces, Mansions and Pavilions)

Hasan KARAKÖSE

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
hasanahievran@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1853-8266

Hüda Adıl ABDULAMEER HAWEJA

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
hudaadil68@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5949-6384

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.56671/hafizadergisi.1196028

Sayfa: 179-201

Makale Gönderim Tarihi

27/11/2022

Makale Kabul Tarihi

31/12/2022

Öz

Osmanlı tarihini okuyanlar, ilk saraylar olan Bursa ve Edirne sarayları ile Topkapı Sarayı hakkında az-çok bilgiye sahip olurlar. Ayrıca, bu saraylar bize idari, siyasi fonksiyonları ve harem hayatı yönleri ile öğretilir. Bir de ölen veya tahttan uzaklaştırılan padişah ve aile efradının Topkapı Sarayı dışında Eski Saraylara gönderildikleri bilgileri verilir.

Fakat Osmanlı padişahlarının bu sarayların dışında yaşadıkları günlük hayatlarını, ziyaretçilerini kabul ettikleri, bazı törenlerin yapıldığı, devlet görevlerinin dışında ava çıkma, ata binme gibi özel hobilerin icra edildiği saraylar, köşkler ve kasrlar da vardır.

Saraylar, devlet idaresinin yürütüldüğü ve idarede bulunan padişahın aile efradının ikâmeti için ayrılan, harem olarak nitelenen bölümlerden oluşurlar. Sanat eseri özelliği taşıyan, su kenarlarına veya manzara özelliği taşıyan mekanlara inşa edilen küçük saray binalarına kasr denilmektedir. Köşkler ise saray ve kasrlardan farklıdır. Bunlar, bir zaferin hatırası veya önemli bir şahsın ikâmeti, yahutta farklı amaçlarla saray halkının ve devlet adamlarının yaptırdığı büyük müstakil evlerdir.

Osmanlı tarihinde Yıldız Sarayı, Sultan Abdülhamid'in kendine mahsus şahsiyeti, yaşanan olayların çok olması ve giriftliği, padişahın büyük devletlerle yılmayan mücadelesinden dolayı farklılık arz etmektedir. Belirtilen sebeplerden ve bir makale kapsamından çok fazla incelemeyi gerektirdiğinden Yıldız Sarayı inceleme dışında bırakılmıştır. Osmanlı padişahlarının yaptırdıkları ve yaşadıkları saraylar, kasrlar ve köşklere sekiz tanesi inceleme konusu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı sarayları, Osmanlı köşk ve kasrları, Topkapı Sarayı, Osmanlı padişahları.

Abstract

Those who read Ottoman history have more or less information about the Bursa and Edirne palaces and Topkapı Palace, which were the first palaces. Also, these palaces are taught to us about their administrative, political functions and aspects of harem life. It is also informed that the sultan and his family members who died or were removed from the throne were sent to the Old Palaces other than Topkapı Palace.

However, there are also palaces, mansions and pavilions where the Ottoman sultans lived their daily lives outside these palaces, where they accepted their visitors, where some ceremonies were held, where special hobbies such as hunting and horse riding were practiced apart from their state duties.

Palaces consist of sections called harems, which are reserved for the residence of the family members of the sultan, where the state administration is carried out. Small palace buildings, which are built on the waterside or in places with landscape features, are called pavilions. Mansions are different from palaces and pavilions. These are large detached houses built by the people of the palace and statesmen for different purposes, as a memory of a victory or the residence of an important person.

Yıldız Palace in Ottoman history differs due to the unique personality of Sultan Abdulhamid, the abundance and complexity of the events, and the undeterred struggle of the sultan with the great states. Yıldız Palace was excluded from the review for the stated reasons and because it requires too much examination within the scope of an article. Eight of the palaces, pavilions and mansions built and lived by the Ottoman sultans have been the subject of study

Keywords: Ottoman palaces, Ottoman mansions and pavilions, Topkapı Palace, Ottoman sultans.

Giriş

Saray, hükümdar ya da bir üst düzey yönetici için yapılmış büyük konutların genel adıdır (Sözen, 1996: 210) Devlet başkanları ya da üst düzey yöneticiler bu konut ya da konutlar topluluğunda hem hayatlarını sürdürür hem de yönetim işlerini buradan yürütürler (Erbay;2003:33)

İstanbul tarihinde “Saray” denildiği zaman “mirî saraylar” yani hanedana ait olan konutlar anlaşılmaktadır. Bu anlam ayrımını, yani sarayın hanedana mı, bir devlet büyüğüne mi ait olduğunu, sarayların adına bakarak yapmak en kolay çözümdür. Padişahların ikametgâhları ve aynı zamanda devletin yönetim merkezleri, genellikle içlerinde yaşayan padişahların değil, buldukları mekânın adıyla özdeşleşen isimlerle anılırlar: Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Çırağan Sarayı gibi. Bu isimlerin verilmesinde esas olan, sarayın yapıldığı mekân ya da belirgin bir özelliğidir. Çünkü saraylar bir padişaha değil hanedana ait olarak inşa edilirler. Devletin ileri gelenlerine ait olan konutlar ise genellikle ait oldukları şahısların isimleriyle anılırlar: İbrahim Paşa Sarayı, Rüstem Paşa Sarayı gibi. Bunlara ayrıca padişah kızlarının ya da kardeşlerinin saraylarını da eklemek mümkündür: Esmâ Sultan Sarayı, Cemile Sultan Sarayı gibi (Kuban, 1994: 463- 465) Saraylar, bir ülkede en üst grubu oluşturan hükümdar ve yakın çevresinin yaşama biçimi hakkında fikir verecek olan yapılardır. Aynı zamanda dönemin sanatına, hükümdarların dünya görüşlerine dair önemli ipuçları da verirler. (Hasol, 1975: 266).

Saraylar dışında yine hükümdarlar tarafından kullanılan, daha küçük boyutlardaki yapılar, kullanım biçimi ve büyüklüklerine göre kasr veya köşk diye adlandırılırlar. “Kasr” kelimesi, ev ve saray anlamına gelen Farsça “saray” kelimesinden gelir. Türkçede genellikle hükümdarın oturduğu yer olarak kullanılmıştır. (Konyalı,1977:174). Arapça'da kasr (qasr) kelimesi Latince (castrum) çoğul (kastra) anlamına gelen müstahkem yer, anlamına gelir. Orta Çağ'dan beri hükümdarın ikametgâhı, "köşk" terimi olan "saray" veya "kasr" kelimesiyle eşanlamlı olarak kullanılmıştır (Ferrari,2009:205). Kasırlar, şehir ve saray hayatının gürültülü ortamından kaçan yöneticiler için yapılan, güzel görünümlü ve sanat eseri özelliği taşıyan daha çok kırlara, su kenarlarına inşa edilen küçük saray binaları olarak ifade edilebilir (Turani, 1968: 50). Sözlükler kasr için ayrıca “savunmalı hükümdar sarayı, şato benzeri yapı, büyük köşk” gibi tanımlamalar da yapmaktadır (Hasol, 1975:266).

Osmanlı Devleti'nde kasırlar daha çok geniş yeşillikler içinde denize nazır yapıldı.Fakat devletin son dönemlerinde kasırlar/köşkler kârgir/kâgir olarak inşa edilmiştir. Bunlar padişahların sürekli kullandığı yapılar değillerdir. “Biniş kasrı” denilen ve padişahın maiyeti ile birlikte gelerek zaman geçirdiği, ata bindiği, avlandığı veya harem kadınlarının zaman geçirerek yine asıl saraya geri döndüğü geçici veya günübirlik ikâmet yerleridir. Osmanlı kasırlarında geceleri kalınmadığından yatak odası gibi birimler genellikle görülmemektedir.

Köşkler ise saray ve kasırlardan farklıdır. Bunlar hanedanın büyük bir saray kompleksi içinde bir zaferin hatırası (Topkapı Sarayı'nın Bağdat ve Revan Köşklere gibi) veya önemli bir şahsiyetin ikameti (Şale Köşkü gibi) yahutta farklı amaçlarla saray halkının ve devlet adamlarının saray ve sur dışında yaptırdığı büyük müstakil evlere köşk denmektedir. Köşkler bahçeler ve bağlar içinde müstemilat yapıları ile inşa edilmişlerdir. Mimari olarak kasırlardan küçük olan köşkler İstanbul'un sivil mimarisi içinde önemli bir yere sahip olmuştur.

1. İlk Osmanlı sarayları (Bursa ve Edirne Sarayları).

Türkçede genellikle hükümdarın oturduğu yer olarak kullanılan saray (Konyalı,1977:174), Farsça'da “Sirâî” ve “Siri” kelimeleri ile ifade edilir. İbrahim Hakkı Konyalı saray kelimesinin ilk anlamının “ev” olduğunu ve bu kelimenin büyük evler için kullanıldığını, “kasr” kelimesinin çoğulu olan Arapça “Kusûr” kelimesinin de “saray” yerinde kullanıldığını belirtir (Konyalı, 1977:174).

Osmanlı Devleti'nde saray kelimesi, sultan ve hükümetin ikametgahı olarak da kullanılmıştır. Osmanlı Sarayı aslında bir hükümet binası yapısını ihtiva eder. Ayrıca, tüm özel büyük konutlar bu sınıflandırma kapsamında değerlendirilebilir. (Ferrari,2009:205).

İmparatorluk/devlet sarayı, İmparatorluğun ruhudur ve saray hizmetlerinden binlerce insan sorumludur. Padişah, siyâsi ve sosyal yapının temel direği, saray da yürütme ve yasamanın fiziki konumu, ayrıca saray sultanın bulunduğu yerdir (Safsafi, 1999: 53).

Osmanlı sarayları konut ve idari yerler olup, Bursa'da iki, Edirne'de eski iki saray vardır. İstanbul'da Beyazıt'ta eski bir saray, Sarayburnu bölgesinde bulunan yeni saray (Topkapı Sarayı) ve Sultan Abdülaziz'in kullandığı yazlık Beylerbeyi Sarayı, Sultan II. Abdülhamid'in yönetim merkezi olarak kullandığı Beşiktaş Tepesi'nden Yıldız Sarayı bulunmaktadır. (Demirbulak, 2014: 34).

Osmanlı şehir yapısı, Pers, Bizans ve İslam da dahil olmak üzere çeşitli yapı tarzından etkilenmiş, bunlar birbirleriyle karışmış ve zamanla gelişmiştir.Örneğin, Osmanlılar Sasanilerden Pers kubbesini almış, daha sonra bunu fetihler dönemlerinde daha güzel ve zarif olarak geliştirmişler, bunlara Avrupai barok ve diğer sanatları da dahil etmişlerdir (Bayrakdar, 2014: 169).

Osmanlılarda ilk sarayın Osman Gazi tarafından fethedilen Yenişehir'de idari yönetim tesis edildikten sonra 1300 tarihinde yaptırıldığı söylenmektedir. Bu yapı günümüze kadar gelmiştir. (Demirbulak, 2014 :36).

Orhan Bey zamanında Bursa fethedildiğinde(1326), idari merkez olarak buradaki saray kullanılmaya başlanmıştı. Tarihi Romalılar dönemine kadar uzanan bu sarayı daha sonra Bizanslılar da kullanmışlardı. Bu sarayın yeri 1861 yılında Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından tespit edilmiştir. (Demirbulak, 2014:36).

Bursa sarayın en güzel günleri, Yıldırım Bayezid ve I. Murad'ın saltanatları dönemleridir. Burada Yıldırım Beyazıt ile Germiyanoglu Yakup Bey'in kızının düğünü yapılmıştır. Tarihçiler bu düğünün Osmanlı Devleti'nin ihtişamını ortaya koymasından dolayı önemli olduğunu belirtirler. Düğüne Anadolu içinden ve dışından çok sayıda misafir geldiğini ve kıymetli takıların takıldığını da ayrıca ifade ederler. Bursa'daki bu saray XVI. yüzyıla kadar kullanılmıştır Murad Hüdavendigâr'ın Kosova'da şehid edilmesinden (1389) sonra devletin başına geçen ve on üç yıl devam eden Yıldırım Beyazıt dönemi (1389-1402) Bursa Sarayı'nın zirveye ulaştığı dönemdir. Bu dönem saray hayatının en ihtişamlı devridir. Tarihçiler, bu dönemle ilgili saray ve çevresi hakkında devletin ihtişamı hakkında bilgiler vermekte (Demirbulak, 2014:37), padişahın lüks ve eğlenceye bağlılığını nakletmekte ve sultanın eğlenceye olan düşkünlüğünü eleştirmektedirler. (Keskin, 2014: 892).

Orta Asya'dan İran, Suriye, Anadolu ve Samarra'ya kadar uzanan coğrafi bölgeye hakim olan Timur ile Yıldırım Bayezid, Anadolu'ya hakim olmak için 28 Temmuz 1402'de Ankara Muharebesi'ni yaptılar. Savaş Osmanlı ordusunun ağır bir yenilgisiyle sonuçlandı. Batıya doğru ilerleyişini sürdüren Timur ordusu Bursa Sarayı'nı ganimet elde etmek için yağmaladı ve şehir ağır hasar gördü .(Keskin, 2014 : 894).Timur ordusunun Anadolu'dan çekilmesinden sonra Bursa sarayı karanlık bir döneme girdi ve adeta terk edilmiş durum aldı. Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında taht kavgası, sarayın kolayca yağmalanmasına yol açtı. Saray ancak Anadolu'da yeniden devlet hakimiyetini sağlayan Çelebi Mehmet döneminde yeniden eski canlılığını kazandı (Keskin, 2014 : 900-901).

I.Murad Edirne'yi fethettikten sonra devletin başkentini bu şehre taşıdı. I.Murad'ın devletin başkentini Edirne'ye taşıma sebeplerini şöyle açıklayabiliriz:

1-Askeri olarak tahkim edilen Edirne bölgesi, Avrupa'da cihad seferlerine çıkmaya en konumdadır. 2- I. Murad'ın fethettiği Avrupa topraklarına yerleşme arzusu. 3- Murad, memurları, ordu gruplarını, hukuk adamları da dahil olmak üzere devlet ve hükümet yetkililerini, yeniçerinin eğitimi için gerekenleri, medreseleri, adliye teşkilatını bu şehirde topladı. Bunları gerçekleştiren I. Murad'dan sonra, Edirne'nin siyasi, askerî, idarî, kültürel ve dinî durumu İstanbul'un fethine (1453) kadar böyle devam etmiştir. (Salabî, 2014:58,78).

Edirne'de ilk saray Sultan I. Murad zamanında yapılmıştı (1365). Bugünkü Muradiye Küçükpazar Caddesi ile Kırlangıç Bayırı arasındaki Kavak Meydanı'nda yapılmış ve adına da "Saray-ı Cedid" denmiştir. Sarayın kurulduğu tepenin eteklerine yeniçeri ve devşirme oğlanları kışlaları inşa edilmiştir. (Alptekin, 2012:143). Tunca nehri batısında,3.000.000 metrekare üzerinde, ağaçlık alanda inşa edilen Yeni Saray'a, yapımı bittikten sonra Kasru'l-Kadim (Eski Saray) ismi verilmiştir. Sarayda ikâmet eden sonraki padişahlar saraya yeni yapılar eklemişler ve saray sağlam bir duvarla kuşatılmıştır. (Büyükdığın,1995 :224; Demirbulak, 2014 :38).

Evliya Çelebi, Yeni Saray'ı şöyle anlatıyor: "Gazi Murad Hüdavendigâr'ın Kavak Meydanı'nda yaptırdığı bu sarayı Musa Çelebi genişletip kale gibi bir burç ve bir büyük bina gibi yaptırdı. Çevresi beş bin adım gelir. Dört köşeden uzunca bir saraydır. Duvarların yüksekliği yirmi zira olup kuzeye açılan bir adet Demir Kapısı vardır. Sonra, Sultan Süleyman Han, Macar seferine rağbet etmekle bu sarayı ve yeniçeri odalarını imar edip kırk bin yeniçeriye hazır bulundurarak altı bin özel hizmetliyi bu sarayda oturtmak üzere eski sarayı büyük divanhaneler, has oda, büyük ve küçük hazine, kiler, doğancılar ve seferliler odalarıyla genişletti" (Alptekin, 2012:143). Yeni Saray'a Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, IV. Mehmed, II. Ahmed ve III.Mustafa yeni ilaveler yaparak genişletmişlerdir. Bu sarayda ayrıca padişah annelerine, şehzadelere, cariyelere, hasta olanlara ilave odalar da mevcuttur. (Ünver, 1953: 2).

Edirne Sarayı'nın yerleşim planının dışında da saraya bağlı kasırlar da vardır. Bunların başlıcaları şunlardır:

1-Av Köşkü 2- Aynalı Köşk 3- Bostancıbaşı Kasrı, 4- Terazı Kasrı, 5- Adalet Kasrı, 6- İftar Köşkü, 7- Bülbül Kasrı, 8- Değirmen Kasrı, 9- Bayırbaşı Kasrı, 10- Mumuk Kasrı 11- Köşk kapı Kasrı12- İydiyye Kasrı, 13- Çadır Köşk, 14- Hıdırlık Kasrı, 15 – Buçuktepe Kasrı 16- Yıldız Kasrı 17 - Demirtaş Kasrı 18 - Akpınar Sarayı Kasrı. Genel olarak bunların dışında saray planı içerisinde 117 oda, 21 divan, 18 banyo, 8 cami, 17 büyük kapı, 13 koğuş, 5 mutfak ve 17 kasır bulunuyor. (Alptekin, 2012, 146).

2. Topkapı Sarayı

Fatih Sultan Mehmed, Konstantinopolis'i fethetti ve şehri ülkesinin başkenti yapmayı başardı. Onun ismini Konstantinopolis'ten İstanbul'a çevirdi. Fatih'in ilk sivil mimarlık alanında yaptığı çalışmalar, sarayın oturacağı yeri seçmek, onu ikametgâh olarak belirlemek ve burada devlet idaresini sağlamaktır. Şimdi İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu yerde şehrin meydan yerini belirledi. Belirlenen yer Beyazıt Meydanı'nda İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu Forum Tauri

Meydanı¹ denilen yerdi. Beyazıt Meydanı'nda bulunan Saray-ı Atıka belirli mimari özelliğe sahipti. Saray tuvaletler, muhtelif bölmeler, bir banyo, bir hükümdar mutfağı ve çalışanların konaklaması için yardımcı ek binaları ihtiva etmekteydi Saray yüksek duvarla çevrili idi. Fatih, fetihten sonra İstanbul'dan ayrıldı ve Edirne'ye döndü. Edirne'de bir sene ikâmetinden sonra tekrar Âsitane (İstanbul)'ye döndü. (Safsafi,1999: 123). Şehrin ortasında bir saray yaptırdı. Bundan sonra Fatih Sultan Mehmed yeni sarayı şimdiki adıyla (Topkapı Sarayı) inşa ettirdi. Saraya Topkapı isminin verilmesinin sebebi kapılarından birisinin "Top kapısı" olmasındandır. Sarayın inşası 1459'da başladı ve 1478'de tamamlandı. Fatih şehrin ortasında daha önce bir saray yaptırdığı için yapılan yeni sarayın resmi ismi Yeni İmparatorluk Sarayı (Saray-ı Cedide/Yeni Saray) oldu (Mansell, 2015:104). Eski Saray'a *Gözyaşları Sarayı* da denir. Bu ismin söylenmesinin sebebi, Osmanlı döneminde haremdeki kadınların büyük etkilerinin olduğunu ifade etmek içindir. Haremde yaşayan kadınlardan bazıları şehzadeleri², beyleri ve padişahları tahrik eder, komplolar kurar, vezirleri ve komutanlar ile ittifaklar kurarlardı (Ali, 2019).

Corci Zeydan, 1909'da Âsitane'ye yaptığı gezide Topkapı Sarayı'ndan bahsetmişti. Topkapı Sarayı, Ayasofya Camii ve Darbhane'nin yanında ve İstanbul'un ilk tepesinde bulunmaktadır. Bir dizi binalar onu farklı yönlerden çevrelemekte ve biz saraya Sultan Ahmed tarafından girmek istediğimizde ilk kapıdan, ismi, "Bab-ı Hümayun" olan kapıdan girdik³. Kocaman selvi ağaçlarının olduğu, yıkık bir yola benzeyen duvarlı bir alana girdik. Girişin solundaki sıvalı duvarda birkaç kırmızı taş mezar vardı. Mezarların içinde Osmanlılara yenilen Konstantin'in mezarı da vardı. Bu noktayı 400 metre geçtikten sonra Bâbüsselâm⁴ (Orta Kabı) denilen başka bir kapıya varmaktadır. Bu kapının eşliğinde Kelime-i Tevhid yani "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın Resulüdür" yazılıdır. Bu ikinci salonda muhtelif Osmanlı silahları vardır. Bu kapıdan sonra uzun ağaçların çok olduğu, bahçeye benzer bir başka kapıya girer. Buranın alanın sonunda birikmiş kağıtlarla dolu bir oda var. Burası defterhaneye benzer hükümet sicil odasıdır. Burasının ismi, vezirlerin toplandığı "Kubbealtı"⁵ salonudur. Burada yüksekçe bir yerde sultanın/padişahın vezirlerin çalışmasını izlediği bakır kafesli bir pencere vardır. Burası "Ağalar Kapısı" yani "Ak Hadımlar" denilen üçüncü kapıda son bulur. Burası şahane bir kapıdır ve kitabesinde: "O Süleyman'dandır, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyladır." yazılıdır. Bu kapının arkasında altınla padişahların isimleri yazılı ve burada iki tuğra vardır. Burası ikiye ayrılır. Bu kapı ile birçok binaya ve güzel saraylara/köşklere varılır. Binaların ilki Arz binasıdır. Burada uzun ve dört metreyi bulan bir karyola vardı ve padişah karyolanın önünde çeşme yanında oturur, suyun şiddeti ile kapıdakiler, hizmetçiler veya diğerleri, yapılan müzakereyi duymazlar ayrıca sağır hizmetçiler de görev yaparlardı. Bu binanın yanında, kitaplarının hepsi Arapça yazılmış ve ciltlenmiş, dolaplara dizilmiş değerli bir kütüphane vardı. Kitapların üzerinde, kitapların ismi, müellif ismi, konularına göre bölünmüş, cilt sayısı 3000 civarında olan kitaplar vardı. (Zeydan, 2017: 54-55).

¹ "...şehrin Bizans İmparatorluğu devrindeki en büyük meydanının ismidir." (Üstün,1996:123).

² Osmanlı padişahlarının (hükümdar/sultanları) erkek çocuklarına verilen addır (Küçüktaşçı, M.S., 2010:478)

³ Sarayın en büyük kapısı ve ana giriş kapısıdır (Ertuğ,2012:256)

⁴ İkinci avlunun girişinde iki kuleli ve iki cepheli yüksekçe giriş kapısı olup, devlet törenleri burada icrâ edilirdi (Ertuğ,2012:256-257)

⁵ Orta avlunun en önemli yapısı Divanhâne yani Kubbealtı'dır. Avlunun sol üst tarafında bulunan bu yapı sarayda devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı merkezdi (Ertuğ,2012:257-258)

İngiliz tarihçi Philip Mansell, Topkapı Sarayı'nın üç avludan oluştuğunu belirtmiştir: İlk avlu, dış ofislerden ve antik Bizans Saint Irene Kilisesi'nin yerinde bir silah deposundan oluşur. Güvenliği sağlamak için içinde dört bin atın bulunduğu ahırlar, bir madeni para evi, bir hastane ve bir kitaplık vardı. Dilekçeleri alırlar ve padişah fermanlarını dağıtırlar. Batı başkentlerindeki kraliyet saraylarında olduğu gibi bu avlu her zaman, hatta yabancılara bile herkese açıktı. Haliç'in karşısında, saray, ağaçlarla çevrili küçük saraylar adası gibiydi. Bahçeler denize doğru meyilli ve pencereler dışarıdaki dünyayı izleyen imparatorluk gözleri gibiydi. Fakat sarayın içinde uyumsuz binaların bir karışımı vardı ve çoğu ziyaretçi bunların sulta'a layık olmadığını düşünüyordu. Avlunun en güzel yönlerinden birisi zarif giysiler içinde çok sayıda askerin yanı sıra aralarında kaplan veya bir fil gibi egzotik hayvanların varlığıdır (Mansell, 2015:104).

İkinci avlu: "Selâm Kapısı" olarak adlandırılan sonraki kapı ve bu kapıdan sadece padişahın ata binmesine izin veriliyordu. Bu avlu bahçe gibi olduğu için çeşmeler ve servi ağaçlarıyla doluydu ve ferahtı. O kadar ki, bir taraftaki insanlar diğer taraftaki birinin konuştuğunu duymaz. Orada ziyaretçi kendini geniş pervazlı bir dizi alçak kemerli birkaç bina ile çevrili bulurdu. Bu, Osmanlı'nın kurallara olan bağlılığını yansıtıyordu. Her bina sanki belli bir görev için ayrılmış, sanki bütün mekan bir dizi çadır gibi idi. Bu binalar farklı kesimlerin hizmetleri için meskenleri içeriyordu. Hareme odun dağıtırken kadınları görmemeleri için saçlarına uzun örgüler bağlıyorlardı. Ve buradaki binalar Paris'teki Louvre, Venedik'teki kraliyet sarayı veya imparatorluk camileri gibi göz kamaştırıcı değildi. Bütün meskun mahaller, on sekizinci yüzyıldaki kralların saraylarının çoğunda olduğu gibi devlet daireleri ve hükümdarın ailesi dairelerini içermekteydi. İkinci avlunun solunda, Avrupa'daki iktidar merkezlerinde olduğu gibi sadrazam ve diğer bakanların bir araya geldiği, siyasi konuları tartıştığı ve adli davaları karara bağladığı imparatorluk divanı vardı. Haftada dört kez sabah namazından sonra, bütün Osmanlı tebaasının hepsi cinsiyeti, dini, ırkı veya rütbesi ne olursa olsun mezalim mahkemesine gitme hakkı vardı. İkinci avlunun diğer tarafında saray mutfağının yeterli kapasite ve verimliliğe sahip, saatte on iki bin kişiyi kendi içlerinde doyurma kabiliyetine sahipti (Mansell, 2015: 105).

Üçüncü Avlu, ikinci avlunun sonunda Batı Avrupalıların bildiği "Yüksek Kapı" olarak bildikleri "Bâb-ı Âlî" isimli bir kapı vardı. Sütunlar üzerine oturtulmuş onu diğer Türk mimarisinden ayıran belirgin bir çatıya sahip, geniş bir yapıdır. Padişahın tahtı, Ramazan ayının sonunda gelen İslâmî bayramda bayramlaşma için kurulurdu. Kapının arkasında padişahın taht odası vardı. Sarayın merkezinde saray sakinlerine kendilerini Osmanlı ailesinin gücüne ve büyüklüğüne adayan sevgi ruhunu tespit edebiliriz. Bursa ve Edirne'deki Osmanlı sarayları, 1453 yılından önce var olan sıradan saraylardı. Bunu, Mullenbach'lı Hıristiyan Kardeş George adlı esir "kibir ya da zenginlik belirtisi yok..." şeklinde dile getirmektedir. Hükümdarlar, üst düzey yöneticiler ve emirler bu sadeliği her şeyde ortaya koyuyorlardı. Padişah camiye gider ve yanına iki erkek hizmetçi çocuğu alır, namaz kılardı. Yerdeki halı diğer Müslümanlarla birlikte aynıdır. Fakat belli ki Konstantinopolis'in farklı ölçüler koyduğu açıktır ki İkinci Mehmed, Rum asıllı paşalarından ve heybetli ayinlerin çevredeki hatıralarından etkilenmiştir. Yabancı emirler/prensler, padişaha İran saraylarının görkeminden bahsetmekte ve kendisini bir padişah ve Kayzer olarak gördüğünü ifade etmektedirler. Sultan İkinci Mehmed yeni kanunlar çıkardı ve eski padişahların adetlerini değiştiren Name-i Hümâyûnlar (kanunlar) yayınladı. (Mansell, 2015 : 105-106).

Yeni saray, yaklaşık 380 yıldır Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi ve padişahların ikâmetgahıydı. Topkapı Sarayı, Osmanlı saray ve konut mimarisinin tüm özelliklerini bünyesinde barındıran, padişahların hayatları boyunca izi sürülebilecek bir kaynak, saray protokolleri, örf ve

adetleri, Osmanlı hanedanının ve tarihinin en büyük sembolik ve maddi mirasıdır (Kuban, 1998 :205).

Bir başka yabancı yazar Topkapı Sarayı hakkındaki intibalarını şöyle anlatmaktadır. Sahilden antik Bizans surlarıyla ayrılmış ve şehirde 1400 metre uzunluğunda Türk surları da vardır. Surlar yirmi sekiz kule tarafından desteklenen duvarlara dayanmakta ve yedi büyük kapı içermektedir. Ana kapı Ayasofya girişine bakar. Ayasofya'nın girişinde ve sonunda Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırmayı emrettiği Ayasofya tarafında Bâbü's-Selam kapısı ve Orta Kapı vardır. İkinci avluda "Ölümler Bab'ı", sağda ise tüm Saray'ın en güzel mimari eseri yirmi kubbe ve yüksek bacalarla örtülü, binden fazla kişinin çalıştığı Sinan'ın mutfakları vardı. Bu mutfakta sarayda çalışan yaklaşık beş bin kişiye yemek hazırlanırdı. Tarihi on altıncı yüzyıla kadar uzanan kuzey batı köşede "Kubbealtı" isimli meclis salonu vardı. Burası kubbeli dört salondan oluşan, uzantısı binanın dışına kadar devam eden revaklı basit bir binadır. Daha sonra Kutsal Emanetler için tahsis edilmiş salona gelince en ilginç olanı Hz. Muhammed'in geriye bıraktıklarıdır. Bunlar 1517(h. 923) tarihinde Mısır Sultanı I. Selim tarafından İstanbul'a nakledilen, şaheserler olarak kabul edilir (Safsafi, 1999: 130-129).

Bu revaktaki en güzel yapı mermer sütunlar üzerine bina edilmiş sekiz köşeli kubbenin altındaki Bağdat Köşkü (Bağdat Sarayı)'dür. Köşk yerde parlak bir mavi ve yeşil porselen tabakasıyla kaplı birbirine geçmiş yirmi iki pencereye sahiptir. Padişah hanımlarının ikâmetgâhı olan harem ise farklı boyutlarda iki yüzden fazla odası olan dar avlulardır. Genel olarak saray pencerelerinde olduğu gibi lüks süslemelerle süslenmiş gördüğümüz koridor ve merdivenlerden oluşan karmaşık bir labirenti andırır. Genel pencereler ve özel saray pencerelerine gelince, camilerin pencereleri gibi camlarla kaplanmış ve alçı pervazlarla çerçevelenmiştir. Su kaynakları, lavabolar, helalar, duşlar, kaloriferler, bacalar bronz ve altınla kaplanmış, uzatma konisi biçiminde porselenler sarayın tüm bölümlerinde bütün imkanlar vardır. Saray, cumhuriyet döneminde İslam dünyasında ender bulunan mobilya modellerinin sergilendiği bir müzeye dönüştürülmüştür. (Safsafi, 1999: 131-130).

3. Diğer Saraylar, Kasrlar ve Köşkler

On altıncı yüzyıldan itibaren İstanbul'un birçok yerinde sarayların olduğu bilinmektedir. Üsküdar'da bugün Ayazma Camii'nin bulunduğu mevkiide on altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyılın sonlarına kadar muhtelif zamanlarda deniz üzerine inşa edilmiş saraylar ve köşkler vardır. Topkapı Sarayı'nın kıyı kesiminde saraylar inşa edilmiştir. Sinan Paşa Sarayı, Mermer Saray, Serdap Sarayı, Sepetçiler Sarayı ve Yalı Sarayı gibi saraylar ve köşkler erken dönemde inşa edilmiştir. Ayrıca, Beylerbeyi, Bebek ve Beşiktaş'ta saray binaları ve ek binalar yapılmıştır. Beşiktaş'ta şu anda Dolmabahçe Sarayı'nın bulunduğu bölgede eski çağlardan beri saraylar vardı. Osmanlı padişahları İstanbul saraylarında yaşamış ve ülkelerin elçilerini kabul etmişlerdir. Bizans devletinin sonları ile Osmanlı hilâfetinin düşüşü arasında bu saraylar olaylara sahne olmuştur. Bu zaman zaman devletin gücünün zirvesinde olduğu dönemlerin bir hatırasıdır. İstanbul, Türkiye'nin en güzel şehirlerinden birisi olan İstanbul'daki saraylardan bazıları şunlardır:

3.1. Dolmabahçe Sarayı

İstanbul'un Avrupa yakası Beşiktaş semtinde kurulan en büyük saraydır. Dekorasyon ve imar tarihi uzayıp gitmektedir. Tarihi, imarı, süslemesi. saraya dahil edilen müstemilatı, mevcut alandaki diğer sarayların tarihi Sultan II. Bayezid dönemine kadar uzanmaktadır. Daha sonraları Sultan II. Selim tarafından yaptırılan saray da buraya dahil edildi. Sultan I. Ahmed ve II. Osman döneminden itibaren müstemilatlar eklendi. Beşiktaş'tan, Dolmabahçe'ye kadar uzanan bölgede çağlar boyunca

ve zaman geçtikçe ilave saraylar da inşa edildi. On sekizinci yüzyıl sonunda ve on dokuzuncu yüzyılın başında 1835 (h.1251) saray ve müştemilâtının tüm tesisatları tamamlandı. Bu saray bir mimari şaheser ve diğer müştemilatın her biri İslam mimarisi sanatında eşsiz bir model olarak kabul edilmektedir. Sarayın İstanbul Boğazı'na bakan duvarları Müslüman sanatçılar tarafından yapılmış en güzel seramik parçalarıyla kaplıdır. Duvarları Müslüman sanatçılar tarafından süslenmiş şaheser Çin Sarayı Boğaz'a bakmaktadır. Diğerleri, sarayın ilk temelini oluşturan Büyük Saray, daha sonra mermer sütunlu Saray, Mabeyn Sarayı ve mebeyndir. Burada divan ve diğerleri bir mimari sistem oluşturmaktadır (Safsafi, 1999 :131).

Alışlagelen geleneksel İslam mimarisini ihtiva eden Dolmabahçe sarayı 1856'da Garabet Balyan Kalfa tarafından ve en büyük oğlu Nikosos Balyan'ın da yardımıyla tamamlanmıştır. Saray binaları tek çatıda farklı görevlerin olduğu üç bölmeden müteşekkildir. Saray o dönemin kültürel yapısını yansıtan mükemmel bir mimari yapıya sahiptir. Tek çatıda ayrı işlevlere sahip, sarayın muhtemel ihtiyaçlarını da karşılayan, bağımsız yapıları olan birkaç daireden oluşmaktadır. Sarayda ortada bir sofa ve odalardan oluşan geleneksel Türk evinin özellikleri korunmuştur. Bu özellikte ortada bir sedir (koltuk) olur ve yanlardan odalar buraya açılır. Bu kültürel gelenekten vazgeçmeden, Osmanlı mimarisi ve yaşayış özellikleri ile batı ağırlıklı ve oldukça süslü gösteriş üslubu da kullanılmıştır. (Öner ve Yücel, 1995: 6) .

Silahdar Sarayı, Hazine Sarayı, özel bölümler, hazine bölümü, başhekim bölümü, haremlik ve hünkâr bölümü ve diğer bölümler muhteşem güzellikteki mermer sütunlar üzerine inşa edilmiştir. Sultan Abdülmecid hünkâr bölümünde bir müddet ikâmet ettikten sonra, eski Beşiktaş Sarayı'nın yıkılmasını ve yerine şimdiki Dolmabahçe Sarayı'nın yapılmasını emretti. 1854⁶ (h. 1271) yılında yapımına başlanan yeni saraya beş milyon altın liraya mal oldu. Saray, on dokuzuncu yüzyılda yaygın olan farklı süslemeler ve mimari tarzlarla dekore edilmiş olmasına rağmen, büyüklük ile antik mimari karakter korunmuştur (Safsafi, 1999: 131-132).

1909'da İstanbul'u gezen Corci Zeydan Dolmabahçe sarayının yerini ve şeklini şöyle anlatmıştır: Dolmabahçe sarayı Beşiktaş mevkiinde, boğaz kıyısında bulunur ve şu anda sultan ikamet etmektedir. Sultan Abdülmecid tarafından 1853⁷ yılında yapımına başlanmış ve Sultan Abdülaziz tarafından birkaç milyon sterlin harcanarak tamamlanmıştır. Saray, beyaz mermerden yapılmış birkaç bölümden oluşmaktadır. Marmara'dan getirilmiş, pencere ve kapıları altınla süslenmiştir. Eski Venedik Sarayı'na benzeyen güzel süslü oyulmuş mermerler ve güzel süslü kitabeler içerir. Sarayın Boğaz tarafından her iki yanında, aralarında yürüyüş yolları bulunan yaklaşık 600 metre uzunluğunda mermer bir kaldırım bulunmaktadır. Kaldırım, kabartmalı yaldızlı kemerli devasa sütunlarla sınırlanmış ve sarayın kapıları beyaz yaldızlıdır. Kenarlarından birindeki saat kulesi uzaktan bakınca görülmekte, yanında Sultan'ın namaz kıldığı Valide Sultan Camii adı verilen özel bir cami vardır. Tavanları Saşân Fransavî tarafından altınla işlenmiş ve birçok avize ve kristal fenerleri vardır. Her biri kristal avizelerde olan 250 adet mumlar, yaldızlı porselenden yapılmış ısıtıcılar vardır. Salon ise Osmanlıların her yıl Kurban Bayramı'nda Sultan'ın ellerini öpmek için kutlama yaptıkları, ayrıca raks salonu ve diğer salonlar vardır. Bunun dışında diğer banyolar,

⁶ Yazar tarihi yanlış biliyor olabilir veya kendisine yanlış bilgi verilmiştir. Sarayın yapımına başlama tarihi 1842 molarak verilmektedir (Bak: Sözen,1994:503)

⁷ Yazar tarihi yanlış biliyor olabilir veya kendisine yanlış bilgi verilmiştir. Sarayın yapımına başlama tarihi 1842 molarak verilmektedir (Bak: Sözen,1994:503)

modern resimler ve güzel eserler mevcuttur. Çırağan Sarayı'nın dışında bu sarayın yapımı abartılı bulunur ve cömertçe harcanan bir mimari eser olarak değerlendirilir. (Zeydan, 2017: 40).

Mabeyn cephesinden, veliahd köşküne kadar uzanan sarayın dış cephesi 284 metre uzunluğundadır. Arka bölümden diğer binalara bağlanan cephe uzunluğu ise 95 metredir. Saray bütün müstemilatı ile 200 odadır. Mabeyn Sarayı ve Künkâr Köşkü'nde birbirinden farklı 8 büyük salon bulunmaktadır. En küçüğünün uzunluğu 43 metre olan istikbal (kabul) salonudur. Saraydaki istikbal (karşılama) salonu süslemesi, işlemesi ve boyutlarının güzelliği ile öne çıkmaktadır. Sarayın salonları önemli tarihi olaylara da sahne olmuş ve tarihte önemli isimleri misafir etmiştir. Mesela, kırmızı mermerli salon (Somaki Salon) ileri gelen devlet erkânı ziyaretçilerini ağırlamıştır. Sarayda özel bölüm, vezir bölümü ve bekleme bölümü gibi diğer bölümler mevcuttur. Büyük bir merdiven ve hizmet için altı merdivene ilave olarak yüksek kata çıkan dört merdiven daha var. Mustafa Kemal altı merdivenli hizmet bölümünde kaldığı sürede buraya bir asansör yapılmıştır. Sarayın içinde surlara bakan on adet kapısı bulunmaktadır. Sarayda denize bakan on kapı vardır. Saray Avrupa saraylarının benzeridir. Sultan Abdülaziz'in Avrupa turu sırasında en güzel, en harika antikalar, mobilyalar, resimler, şamdanlar, avizeler ve tablolar yer almaktadır. Ayrıca, Kraliçe Victoria'nın sarayın inşası için Sultan Abdülmecid'e verdiği dört buçuk ton ağırlığında ve yedi yüz elli ampul içeren, bir avize vardır. Sultan Abdülmecid sarayda altı yıl, Sultan Abdülaziz 15 yıl hüküm sürdü. Midhat Paşa tarafından hal edilerek (tahttan indirilerek) şahit edildi. Sultan V. Murad 13 ayı geçmeyen bir süre bu sarayda hüküm sürdü, ondan sonra Sultan II. Abdülhamid tahta geçti. Sultan Abdülhamid padişahlığının ilk yedi ayında burada kaldıktan sonra, Yıldız Sarayı'na yerleşti. 19 Mart 1877(h.1294) tarihinde sarayın Muayede Salonu'nda Meclis-i Mebûsân burada açıldı. Sultan Abdülhamid'in yerine geçen Sultan V. Reşad burada oturdu. Mustafa Kemal Atatürk,1 Temmuz 1927(1357) /de Cumhuriyet'in ilk Cumhurbaşkanı olarak İstanbul'u ziyaret ettiğinde burada ikâmet etmiştir. Meclis üyelerine ve askeri erkâna hitap ederken, "...bu saray artık Allah'ın gölgesi saray değil fakat milletin malı, gölge değil hakikat olmuştur," demiştir. Mustafa Kemal son günlerini bu sarayda geçirdi. Kasım 1938'in onuncu günü (h.1357) 71 nolu odada vefat etti ve veda törenleri Selamlaşma Saloun'nda yapıldı. (Aslanapa, 1993: 292-297).

3.2. Beylerbeyi Sarayı

Boğaz'da Kuzguncuk ile Çengelköy arasındaki bölge Beylerbeyi bölgesi olarak bilinmektedir. Beylerbeyi⁸ Sarayı, Arapça, Emîrû'l-Ümerâ sarayı anlamına gelir (Gülsün, 1993:3; Safsafi, 1999:134) Bu arayı, İstanbul Boğazı'nın Anadolu kıyısında, İkinci Bizans İmparatoru'ndan sonra, Kross(Cross)⁹ Bahçeleri¹⁰ olarak bilinen bir bölgede Beylerbeyi Sarayı ismi altında Beylerbeyi sahilinde inşa edilmiştir. İkinci Bizans İmparatoru'nun Haç Bahçeleri olarak bilinen bu bölge, Konstantius'un Mukaddes İlkbahar yanına diktiği Büyük Haç nedeniyle "Stavros" olarak

⁸ Osmanlı taşra teşkilatında en büyük idâri birim olan eyâletin askerî ve idâri âmirine beylerbeyi denir . (İpşirli,1992: 69)

⁹ İstanbul Boğazı'nın Anadolu sahilinde bugün Beylerbeyi olarak bilinen semt Bizans döneminde İstavroz olarak bilinirdi. Semtin bu adı Bizans İmparatoru II. Konstantin'in yaptırdığı kilisenin üzerindeki yaldızlı haçtan aldığı rivayeti vardır (Göncü,2006:25)

¹⁰Türkçe olarak Haç çıkarma bahçeleri denebilir. Türkçe Haç olan kelime Yunanca Stavros (İstavroz), Arapça olarak Salîb olarak ifade edilir. Haç çıkarma ise, Hıristiyanların saü ellerini, alın, karın, iki koltuk ve göğüs hizasına getirerek, haç biçiminde tapınma işareti yapmalarına istavroz çıkarma veya haç çıkarma denir(Türkçe Sözlük,(1988), c.1.Türk Dil Kurumu Yayını).

biliniyordu. Mukaddes İlbahar on yedinci yüzyıla kadar burada bulunmaktaydı. Bu tepeler üzerinde bulunan Haç Bahçesi'ndeki ilk Osmanlı binası olarak Sultan II. Selim'in kızı Cevher Sultan'ın bu tepelerde bir sarayı olduğu bilinmektedir. IV. Murad bu sarayda doğdu. Üçüncü Murad döneminde, Beylerbeyi Mehmed Paşa¹¹ buraya bir yalı yaptırdığı için Haç bahçesine "Beylerbeyi" adı verilmişti (Batur, 1994:206).

Onyedinci yüzyılda bu alanlar o dönemin en ünlü mesire yerleri arasındaydı. Sultan II. Mahmud geniş alana sahip İstavroz Bahçesi'ni satın alarak ilk saray olan Beylerbeyi'ni¹² yaptırdı. Sarayın mimarının Kirkor Âmira Balyan ve yapının koruyucusu Said Efendi' olduğu bilinmektedir. 1832'de inşaatı tamamlanan saray sarı ahşaptan iki katlı olmakla birlikte muhtemel bir de alt kat vardı. Saray sarı ahşaptan inşâ edildiğinden halk arasında "Sarı Saray" denilirdi. Sultan Abdülmecid devrinde 1851 yılında sarayda yangın çıkmış ve bu yangın sırasında sarayda bulunan Sultan Abdülmecid yangının çıkmasını kötü şans (uğursuzluk) saymıştı. Bu yüzden saraydan ayrıldı ve Çırağan Kasrı'na yerleşti. (Batur, 1994:207). Sultan Abdülaziz, Sultan II. Mahmud'un yaptırdığı yanan ahşap sarayın yerine Beylerbeyi Sarayı'nı yaptırdı. Bu nedenle yazlık saray olarak kabul edilen yapı çok büyük değildir ve yan boşlukları azdır. Arada bulunan mermer köşk eski sarayın bir parçasıdır. (Gülsün, 1993:3).

Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan yeni saray, muhtemelen aynı yerdeki ahırlarla birlikte yapılmış ve inşaat 1864 yılında tamamlanmıştır. Yeni saray Mabeyn-i Hümayûn'un¹³ baş mimarı Sarkis Balyan ve mühendis Agop Balyan'ın kız kardeşi tarafından yapılmıştır. Sarayın açılış töreni bizzat Sultan Abdülaziz tarafından 21 Nisan 1865 tarihinde Beylerbeyi Camii'nde Cuma namazı kılındıktan sonra yapılmıştır. (Batur, 1994: 207).

Sultan Abdülaziz sarayın yapımına ve dekorasyonuna büyük önem vermiştir. Dolmabahçe Sarayı arşivlerinde bulunan belgelere göre, padişah binanın odalarını ve diğer bölümlerini ağır yaldızlı kalem işi ile süslemek istemiş ve bu iş için ressam Mabin Hümayun ressamı Mason Bey görevlendirilmiştir. Beylerbeyi Sarayı'nın tavan süslemesi Beşiktaş Sarayı'nın büyük cam köşkünün tavanlarından daha ağırdır. Mevcut saray kompleksi, iskelenin hemen arkasındaki ana saray, iskeledeki donanma köşkü, sarı köşk, mermer köşk ve şadırvandan oluşmaktadır. Hepsisi birbirinden bağımsız olarak inşa edilmişlerdir. Taş olan ana yapı, 19. yüzyıl saraylarına göre rönesans ve barok mimari etkilerinin bir arada kullanıldığı eklektik üslubun bir yorumudur. Saray, dışarıdan üçgen bir kompozisyon şeklinde düzenlenmiş ve çatı, binanın cephesini saran bölme(parapet) tarafından gizlenmiştir. Sarayın dikdörtgen şekli, iki girişi ve simetrik çıkıntılarla farklı bir hareket etkisi veren simetrik dört revak nedeniyle cephede klasik olmayan görünümüne sahiptir. Mahzen (bodrum) ile birlikte üç katlı olarak tasarlanan saraya, üç yönde dairevî barok merdivenlerle ulaşılmaktadır. Harem tarafındaki merdiven diğer iki girişten daha az lüktür. Binanın çatısı, üst üste binen sütunlar ve yarım daire kemerlerle hareketlendirilmiş ve bu plastik yapı, mutlak canlandırma anlayışıyla dengelenmiş ve hemen hemen tüm 19. yüzyıl konaklarında, yapının arka taraf kısımlarında

¹¹ III. Murad dönemi Rumeli Beylerbeyi, (Göncü, 2006:25)

¹² II.Mahmûd ise, III. Murad devri Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın yalısının yerine İstavroz Sahilsarayı'nı (Eski Beylerbeyi Sarayı) yaptırdı. Ahşap ve iki katlı olarak inşâ edilen sarayın yapımı altı sene sürdü (1826-1832). Bundan sonra saraya Beylerbeyi Sarayı denildi ve bu isim bütün semt için kullanılır oldu (Göncü, 2006: 26)

¹³ Mâbeyn başlıca şu anlamlara gelmektedir; a) Eski saray ve konaklarda harem ile selamlık arasında bulunan ve her iki tarafa da kapısı olan daire veya oda, b) Saraylarda selamlık dairesi, c) Mâbeyn Başkâtibi, sarayda yazı işlerini, padişahla sadrazam arasındaki yazışmaları yöneten, teşkilatın başındaki kimsedir (Bak: Kubbealtı Lügati)

uygulanmıştır. Burada da odaları ve haremi birbirinden ayıran duvar vardır. Bu özelliği ile denizden bakıldığında Avrupâî hayat tarzı, karadan bakıldığında ise geleneksel hayat tarzı görülmektedir. Binanın dışında devam eden eklektik ve abartılı yaklaşım iç kısımlarda da hissedilir. Geleneksel Osmanlı motiflerinden ve Batı motiflerinde Avrupâî üslubundan kaynaklanan dekorasyon etkileri ve çeşitliliği odaların çoğunda açıkça görülmektedir. Fakat burada Avrupâî dekorasyon(tezyinât) etkileri diğer iki girişten daha az lükstür. (Kurşun, Kahraman, Güngör, 2003:366).

Beylerbeyi Sarayı'nda iç sütunlar kompleks başlıklı, Dolmabahçe'deki gibi sütunları, tavanları ve süslemeli duvarları, giriş selamıkta (hol) ahşap korkuluklu ve tavanda geometrik süslemeli merdivenleri ile eski Türk evlerini andırmaktadır. Denize sıfır büyük salonun yerlerinde, ortada bulunan bilardo salonu, denize sıfır, şadırvan havuzu, oval şekilli barok yüzme havuzları, çeşmeli ve oval şekilli mermer Yunus heykelleri ile Osmanlı avlusu geleneğini yansıtmaktadır. Çerçevesi deniz ve gemi unsurları ve biçimlendirilmiş motifler ile aynı salonun tavanına geometrik çerçevesi bir bezeme yerleştirilmiş, bezeme bayrak, sancak, kılıç gibi askeri motiflerle süslenmiş ritmik geçişler yapan tek odadır. Saraydan günümüze kadar gelen tüm mobilya ve dekorlar, duvarlar ve tavanlarda Kaptan Paşa'nın denizcilikle ilgili süslemelerini içermektedir. Bilardo salonundan, sarayın en aydınlık yerleri olan sedef salona ve mavi salona çıkan harika bir barok merdiven bulunmaktadır. Detaylarda döküm tip sütunların başlıkları, mavi sütunlarda bezeme ve mermer taklidi süslemede palmye yaprakları ve rumilerden oluşan büyük kompozisyonlara yer verilmiştir. Sarayın bir bölümü ve ahşap duvarlı odası (Sultan Abdulaziz'in kabul odası, yemekhane ve toplantı odası) bu özelliğinden dolayı Avrupâî rönesans saraylarına benzetilmiştir. Ana saray dışında, saraya ve mekana ayrı bir hava katan bir dizi bahçeleri bulunmaktadır. Bu bahçelerde yöredeki çeşitli mimari özelliklere sahip en eski saraylar, neoklasik veya imparatorluk tarzı, cephede basit Toskana başlıkları ile canlandırılan çok basit bir mimari özelliğe sahip, büyük oval bir yüzme havuzu ve bina içinde bir su elemanının kullanımı vardır. Süslemede madalyonların içinde av ve hayvan resimleri yer almaktadır. Giriş, deniz kanatlarının belirgin kütlesi gibi poligonvarî, üst örtüsü çadır şeklinde, kanatlarda kapı ve pencerelerde at nalı kemer gibi bir çok nesne içermektedir (Kurşun, Kahraman, Güngör, 2003: 367).

3.3. Çırağan Sarayı

Beşiktaş sahilinin en büyük ikinci binası olarak nitelendirilen Çırağan¹⁴Sarayı, on yedinci yüzyılda "Kazancıoğlu Bahçeleri" olarak bilinen deniz sahilinde inşa edildi. Sultan IV. Murad zamanında saraya müştemilât (ek binalar) ilave edildi. Sultan III. Ahmed'in saltanatı sırasında, on sekizinci yüzyılın başlarından itibaren iki yüzyıl boyunca birbiri ardına yapı grupları inşa edildi. Bu bahçelerin ismi, Sultan III. Ahmed zamanında padişahın düzenlemiş olduğu çerağ/kandil şenlikleri dolayısıyla çırağan/çerağan olarak değiştirildi. Çırağan ismi ile sarayın ismi Işıklı Saray/Eğlence Çerağı anlamına gelmektedir. (Selman, 1999:5).

Çırağan Sarayı, zaman içinde birçok düzenleme ve eklemelere sahne oldu. Sahilhan olarak isimlendirilen bu saray, Osmanlı ve batı mimarisinin bir karışımı olarak bilinmektedir. Sultan II. Mahmud mevcut binayı yıktırdı ve 1839'da yerine taş ve ahşaptan yeni bir saray yaptırdı. II.

¹⁴ Çerağ veya çırağ Farsça olup, kandil anlamına gelmektedir. Kelimenin çoğulu çerağan veya çırağan olup bahçelerde kandil ve mumlarla yapılan gece şenliklerine denmektedir (Bak; Kubbealtı Lügati).

Mahmud 'un ölümüne kadar sarayın yapımı devam etti. Ölümünden sonra bu sarayda ilk ikâmet eden Sultan Abdülmecid oldu. Fakat burayı yetersiz bulan Abdülmecid, daha sonra Dolmabahçe Sarayı'nın yapımına yoğunlaştı. Bugün otel olarak kullanılan binayı Sultan Abdülaziz yeniden inşa ettirmişti. Farklı isimler söylenmesine rağmen sarayın mimarı Serkis Balyan'dır. Serkis Balyan'ın çizmiş olduğu ilk saray planı bu sarayın planıdır. (Cezar, 1995:172).

Şarkiyat kürsüsü profesörlerinden Peder Louis Ranzval Konstantinopolis (İstanbul)'i ziyaretinde Çırağan Sarayı hakkındaki intibalarını şöyle ifade etmektedir: "Işık Sarayı anlamına gelen Çırağan'a gelince, 1863-1867¹⁵ yılları arasında yeniden inşa edildi ve Sarkis Balyan mimarisini üstlendi. Çırağan Sarayı, Dolmabahçe gibi yeni Türk mimari tarzına göre inşa edildi. Süslemede çok ihtişamlı değildir. Fakat büyüklük ve heybette çok daha öndedir. Hatta denilebilir ki bugüne kadar padişahların inşa ettikleri sarayların en güzelidir. Çırağan sarayı tamamı mermerden yapılmıştır ve cephesi 750 metredir. Bu sarayın Sultan Abdülaziz için özel bir durumu söz konusudur. Sultan Abdülaziz tahttan indirildikten sonra burada öldürüldü ve ayrıca Sultan V. Murad hal edilmesinden sonra hayatının sonuna kadar burada yaşadı. (Rannvall, 1909 :889).

Corci Zeydan, 1909 yılında Âsitane (İstanbul)'ye yaptığı ziyarette, Osmanlı saltanatının en güzel saraylarından biridir. Sultan Abdülaziz, Çırağan Sarayı'nı 1874¹⁶ tarihinde Boğaz'da Beşiktaş ile Ortaköy arasında inşa ettirmiştir. En önemli öne çıkan özellikleri mühendislik, süsleme ve sanat inceliğidir. Sultan Abdülhamid zamanında Sultan V. Murad burada karantina altında tutulmuştur. Kimse onun yanından geçmeye cesaret edemedi ve suçlanma korkusuyla yüzüne bakamadı. Hükümet bu sarayı meclis olarak kullanmaya karar verdi. 1910'da yapılacak İlk toplantının burada yapılması kararlaştırıldı (Zeydan, 2017: 40). (1910) Eski Çırağan Sarayı II.Mahmud döneminde deniz kıyısında genel olarak ahşaptan ve harem bölümü ise karaya nazır olarak inşa edilmişti .(Ferrari, 2009 : 212).

Çırağan Sarayı iki katlı bodrum katına sahip ve bahçe duvarındaki iki büyük kapı metal taş işçiliğinin en mükemmel örnekleridir. Yapıldığı dönemde Avrupa'da moda olan şarkitaçı (oryantalist) mimarinin etkisini taşımaktadır. İç dekorasyonlarda Avrupa, İspanyol, Arap ve Osmanlı motiflerinden ilham alınmış (etkilenme) ve parlak renkler kullanılmıştır. (Arslan,1994: 325).

Sarayın detaylarına gelince, üç büyük bölüm salonlu ve harem odası, iki hamam, imabeyn (salon) odası, divanhâne sofası, padişah odası ve hamam gibi bölümlerden oluşmaktadır. Sarayda bağımsız birçok müstakil birimler vardı. Ayrıca sarayda birçok köşk, hünkar bölümleri, köşk kafesi vardı. Bu nedenle Sultan III. Ahmed boş vakitlerinin çoğunu bu sarayda geçirirdi. (Selman, 1999: 6).

Patrona Halil'in isyanı üzerine Sultan III. Ahmed'in tahttan indirilmesinden sonra Sultan I. Mahmud Çırağan Sarayı'nı özel ziyafetler ve resmi toplantılar için tahsis etmişti. Daha sonra uzun süre Çırağan Sarayı ihmal edildi ve bakımsız kaldı. III. Selim sarayı yeniden canlandırmak için bakım yaptırdı ve kız kardeşi Beyhan Sultan'a tahsis etti. Beyhan Sultan 1791-1795 yılları arasında bu sarayı tamir ettirdi., III. Selim kız kardeşini ziyarete geldiğinde bu yerlerin güzelliği karşısında çok etkilendi. Beşiktaş'a yakınlığına rağmen III. Selim o dönemde saray yaptırmayı uygun

¹⁵ Çırağan Sarayı'nın inşaatının bitiş tarihi 1867 değil 1871 olarak verilmektedir (Kalfazade, 2014 304) vd.).

¹⁶ Çırağan Sarayı'nın inşaatının bitiş tarihi 1874 değil 1871 olarak verilmektedir (Kalfazade 2014:304) vd.).

bulmamıştır. O bu dönemde yeniçeriyi yeni bir orduyla değiştirmek için çalışmaktaydı. (Çelik, 1994 :503).

Sarayın arkasına mâbeyn odası yapıldı ve Sultan III. Selim genellikle yazı burada geçirirdi. Sultan II. Mahmud saltanatı sırasında saray sıklıkla kullanılmaya başlandığından deniz sahiline yeni bir mabeyn inşa ettirdi ve sadece yaz aylarında değil, diğer zamanlarda da uzun süre burada oturdu. 1841 tarihinde sarayın yapımı tamamlandığında bugünkü gibi büyük bir saray oldu ve devletin idare merkezi durumuna geldi. 1841 yılında tamamlanmış, 1863 yılında¹⁷ Sultan Abdülmecid döneminde eski ahşap Çırağan Sarayı yıkılmış ve yerine yeni kârgir Çırağan Sarayı'nın inşa edilmesine karar verilmiştir. Yeni sarayın mimari çizimlerinin Nikogos Balian'a ait olduğu ancak vefatı nedeniyle sarayın mimarî plan ve yapımını iki kardeş Sarkis Balyan ve Agop Balyan yürütmüşlerdir. Yeni Çırağan Sarayı'nın inşaatı devletin mâlî sıkıntılarından dolayı ancak 27 Eylül 1871'de tamamlanabilmiştir. Sultan Abdülaziz'in bu sarayda kaldığı ilk günden itibaren uğursuz olduğunu düşünüldüğünden padişah Dolmabahçe Sarayı'na geri dönmüş, sarayda bakımsızlığa terk edilmişti. Sultan V. Murad 28 yıl Beylerbeyi Sarayı'nda bir bakıma göz altında hayatını geçirdi. Sarayda acil bir durum olmadıkça herhangi bir onarım/tamirat yapılmadı. Kuşan binası, Kılıç Ali Polis Merkezi olarak değiştirildi. 1886-1888 yılları arasında bölümleri onarılan Saray, Sultan V. Murad'ın 1904 yılında vefatından sonra büyük bir restorasyon sürecinden geçti. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ve Sultan II. Abdülhamid, 23 Temmuz 1908'de tahttan indirilmesinden sonra, 14 Kasım 1909'da açılış töreninin ardından Çırağan Sarayı parlamento binası olarak kullanılmaya başlandı. Çırağan Sarayı 19 Ocak 1909'da üst kattaki şömineden bahçeye bakan çatı arasında açıklanamayan bir kaza sonucu yanmıştır. Yangından iki gün önce parlamentoya götürülen birkaç tablo kurtarıldı fakat Sultan V. Murad kütüphanesi ve gizli belgelerin tutulduğu odadaki kitaplar yandı. Ayrıca, Şaliye Köşkü'nden, mâbeyn-i hümayûndan ve yangından on gün önce özel evden getirilen birçok değerli eşya korunmamıştır. (Selman, 1999:17-50).

Çırağan Sarayı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilk büyük otellerinden biri olmuş ve diğer büyük saraylardan farklı olarak turizme otel olarak açılmış, günümüzde hala otel olarak kullanılan ender bir yapıdır.

3.4. Aynalıkavak Sarayı

Adını Haliç'in en büyük saraylarından biri olan tersaneden alan ve Tersane Parkı'nda inşa edilen Tersane Sarayı; İstanbul'da Topkapı, Üsküdar ve Beşiktaş'taki saraylardan sonra dördüncü büyük sarayıdır. Günümüzde Aynalıkavak, Taşkızak mevkiinde Haliç'te, Kasım Paşa- Hasköy- Okmeydanı ve sahil arasında bulunmaktadır. Binanın ilk defa ne zaman yapıldığı ve binanın ne zaman saraya dönüştürüldüğü hakkında kesin bir bilgi yoktur. Rivayete göre, ilk inşa tarihi Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar varmakta, fakat binanın ne zaman kompleks bir saraya dönüştüğü hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Başka rivayete göre, Kanûnî Sultan Süleyman zamanında yapımına başlandı ve Kânûnî buraya birkaç ilâve bina ve havuzdan oluşan bir saray yaptırdı. Kaynaklar ise Sultan I. Ahmed döneminde saray hakkında en detaylı bilgiyi vermekte olup, 1613 (h.1021) tarihli Mühimme Defteri'ne göre burada bir köşk ve bir balkondan bahsedilmektedir. 1618

¹⁷ Bu tarih iki yönü ile yanlıştır. Birincisi, Sultan Abdülmecid 1861 tarihinde vefat etmiştir. Dolayısıyla belirtilen tarih Sultan Abdülaziz devridir. İkincisi, saray 1853 tarihinden sonra yavaş yavaş terk edilmeye başlanmış ve 1859-1860 yılları arası saray tamamen yıkılmıştır ((Kalfazade,2014: 304 vd.).

ve 1622'deki reformlar, Genç Osman'ın da sarayı kullandığını göstermektedir. Burada doğan Sultan İbrahim, deniz kıyısında bir köşk inşa ettirdi ve sarayın deniz cephesindeki duvarlarını yıkarak daha geniş bir panoramik manzara ortaya çıkmış oldu. Sultan IV. Murad bu köşte uzun süre ikamet etmiş ve kullanmış, ayrıca IV. Mehmed de bu sarayda ikamet etmişti. Nisan 1677(h.1088) tarihinde gece Haliç'e bakan harem odalarından birinde çıkan yangın nedeniyle büyük tehlike atlatılmıştı. Yangın rüzgarın etkisiyle kısa sürede yayılarak diğer yerleşim birimlerine sirayet etmiş, harem mensupları padişahın bulunduğu yere sığınmak durumunda kalmışlardı (Ertürk, 2013:338).

II. Süleyman ve III. Mustafa'nın da ikâmet ettiği Aynalıkavak Köşkü,18. yüzyılda gerçek şöhretine ulaştı. Lale Devri'nde padişahlar kasr ve bahçesini kullanırlar, genellikle sonbaharda burada ikamet ederlerdi. Padişahların buraya gelişi, bayram kutlamaları, tahttan indirilmesi ve karşılanmaları, kayık ve gemilerin denize indirilmesi, şehzade ve padişahların doğumları, seferden ayrılıp dönüşleri, padişah fermanının kabulü ve diğer kutlama günlerinde top atışları ile teşrifat usüllerine göre kutlamalar yapılırdı. Belgelere göre 1867 yılında bu kasırdaki kullanılan on kadar top vardı (Ertürk, 2013: 339).

Ünlü seyyah Evliya Çelebi'ye göre, bu kasr, Topkapı'nın yapımından önce Osmanlı padişahlarının oturmaları için yaptırılmıştı. Yapının ne zaman tamamlandığı ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, bazıları 1613 tarihinde Kaptan-ı Derya Halil Paşa tarafından yaptırıldığını söylemektedirler. Fakat tercih edilen ve bilinene göre İstanbul'un fethinden sonra sarayda ilk oturanın Fatih Sultan Mehmed olduğudur. Kasr, on sekizinci yüzyılda dekorasyon, tasarımlar, büyük pencereler, mobilyalar ve iç mekanda aşırı sadelik ile karakterize edilen çok basit bir saraydır. Kasr, küçük bir alanda eşsizliği ve güzelliği, bahçenin ortasındaki kendine özgü konumu ve bir kubbe ile tepesinde bir dizi sütuna dayanan bir kare şeklinde inşa edilmesiyle ayırt edilir. Farklı çağlarda kasr birçok restorasyon çalışması yapılmıştır. Ondokuzuncu yüzyılın başlarında, bahçe bölünerek restore edilmiş ve kasrın binası yenilenmiştir. Ayrıca kasr, Avusturya ile yapılan Pasarofça Andlaşması ile başlayan ve 1730'daki Patrona Halil isyanına kadar devam eden Lale Devri'nde kutlamalar ve törenlerde için kullanılmıştır. Farklı salonlarda çok sayıda muhteşem aynaların olmasından dolayı Aynalı Kavak denilen kasrın iç kısmı sade altın ve nakışlarla süslenmiştir. Kasrın binasının tadilatının yapıldığı III. Selim döneminden, II. Abdülhamid dönemine kadar kasr odaları bakımsız ve harap bir haldeydi. Türkiye Cumhuriyeti ilan edildikten yıllar sonra Osmanlı saraylarını ve binalarını sevenler için büyük bir turistik cazibe merkezi olarak restore edildi ve hizmete açıldı (Taher, 2016).

Evliya Çelebi'nin yazdığına göre, fetihten hemen sonra buraya bir otağı-hümâyûn kuruldu ve ganimetler dağıtıldı. Fatih Sultan Mehmet aynı yere köşkler, sedirler, yüzme havuzu, çeşmeler ve hamamlar yapılması için ferman çıkardı. Ayrıca 12.000 selvi ağacı dikilmesini emretti. Bahsedilen sayı biraz abartılı olsa da gerçek şu ki burası bir ormanı andırmaktadır. Tersane bahçesi olarak adlandırılan bu yerde, Fatih döneminde bir köşk yapıp yapılmadığı kesin olarak ortaya çıkarılamamıştır. Ancak, tersane on altıncı yüzyılın başında Haliç'te, Kasımpaşa'da inşa edilirken, Okmedani'nin kıyıya bakan kayalıkları ile kıyı arasındaki geniş arazi, gemi yapımı için bir bahçe haline gelmiş ve padişahlara adandığı için (Hisbe) adını almıştır. Belgelerin verdiği bilgiye göre buraya yapılan en eski köşk, Sultan I. Ahmed (1603-1617) tarafından tersanenin avlusunda inşa edilmiştir. Sultan Ahmet b Sötlüce-Eyüp arasını yürüyerek geçer ve tersaneyi ziyaret ederdi. Tarihçi Nima'ya göre padişah 1613 (1622) sonlarında Edirne'de kaldığı günlerde tersanenin bahçesine bir köşk yapılmasını emretmiş, İstanbul'a döndüğünde Şubat 1614 (Muharrem 1023 başında) daha yeni tamamlanmış olan bu köşte kalmıştı. Bu arada tersane bahçesindeki yazlık kasrın müstemilatının yetersizliği nedeniyle, bazı muhafızlar Haliç'in iç kısmında bulunan Karaağaç Kasrı'nda ve

bitişindeki Yusuf Efendi bahçesinde kalırlardı. Burada dünyaya gelen Sultan İbrahim, Haliç kıyısına bir köşk yaptırmıştır. Evliya Çelebi'nin yazdığına göre, padişahların çoğu gelip burada kalır ve çok ünlü bir spor olan okçulukla uğraşırlardı. IV. Mehmed döneminde köşk Mart 1678 (Muharrem 1089) ortasında bir yangına maruz kalmış ve hemen Sultan IV. sarayın restorasyonunu emretmişti. Köşkün, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Sultan IV. Mehmed döneminde olduğu gibi parlak bir dönemi oldu. Bir rivayete göre buraya "Aynalı Kavak" denilmesinin sebebi, Kasr, "Aynalıkavak" adını, 1715'te Mora Yarımadası'nın Türklere terk edildiği anlaşmadan sonra Mora kralının hediye ettiği hahçesindeki aynalardan almıştır (Eyice, 1991:264-266); Taher, 2016). Başka bir rivayete göre ise, 1718'de Venedik Cumhuriyeti ile imzalanan barış anlaşmasından sonra Venedik'ten hediye olarak büyük ve değerli aynalar geldi ve tersane sarayının iç duvarlarını süslemek için kullanıldı. "Kavak kadar uzun olan aynaların şekli" nedeniyle sarayın adı "Aynalıkavak" olarak değiştirildi ve buranın adı bugüne kadar bu isimle söylenir oldu. 19. yüzyılda Migirdiç Melkun adlı bir sanatçının Aynalıkavak Sarayı'nı gösteren bir kabartmada, sarayın dışındaki bir kavak ağacının gövdesine gömülü aynanın bir parçası görmek mümkündür. III. Ahmed döneminde İstanbul'a gelen ve Aynalıkavak Sarayı'na girme fırsatı bulan Aubry de La Mortraye, sarayın bu ismi odalarındaki farklı büyüklükteki aynalardan aldığını söylüyor. "La Mortraye'nin ifadesine göre büyük divanhane bölümü Haliç'e bakmakta ve çoğu denizde olan ayaklıklar üzerinde bulunmaktadır. Bu salonun üzeri zengin işlemlerle süslü bir kubbe ile örtülüdür. Ayrıca yanında düzgün dekore edilmiş odalar, çok güzel bir avlusu ve zarif bir banyosu bulunmaktadır. Melling'in görüşü ise, bu yerin adının her zaman yanlış anlaşıldığını, aslında güneş doğduğunda yaprakları bir ayna gibi parlayan çok eski bir tür kavak ağacı olduğunu da ifade eder. Kasım 1639'dan Şubat 1641'e kadar İstanbul'da ikamet eden Du Loir ise duvarlarda delikler olduğunu, bu yüzden sadece aynalardan yapıldığını hissettiklerini ve buna Aynalı Saray denildiğini yazmaktadır. İbrahim Hakkı Konyalı'nın öne sürdüğü bir başka görüşe göre saray, adını yakındaki Okmedanı'dan almıştır. Bu meydana okların hedeflerine ayna, payandalarına ise kavak denilmekte idi. Geniş bir koru içine inşa edilmiş olan Aynalıkavak Sarayı'nın başta Oda Köşkü olmak üzere çeşitli yapılardan oluştuğu ve ayrıca bir ebeveyn banyosu, Hasköy tarafında padişahın kayıkları için küçük bir liman ve bir de şadırvan bulunduğu bilinmektedir. Haliç kıyılarına yüzyıllardır güzellik katan Aynalıkavak'ın ihtişamından ya da tersane sarayından eser kalmasa da şimdiki Aynalıkavak Kasrı, bu güzelliklerin son hatırasıdır. Ayrıca bu yapı, eski geleneklerin yaşatıldığı Türk saray ve köşk mimarisinin son derece başarılı son örneklerinden biri olarak sanat tarihinde özel bir yere sahiptir. (Eyice, 1991:264-266).

3.5. Küçüksu Kasrı

Göksu Köşkü olarak da adlandırılan Küçüksu Köşkü, Göksu ve Küçüksu arasında deniz kenarında yer almaktadır. Burada çok eski zamanlardan beri basit bir ahşap köşk veya köşk içeren bir bahçenin varlığı bilinmektedir. Defterdar Mehmed Paşa zaman zaman bu parka giden I. Mahmud'a uzun süre kalması için bir köşk yaptırdı. 30 Temmuz 1792 tarihli Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nden bir belgeye göre, köşk 20 Temmuz 1792'de onarım görmüş olup, 2 Aralık 1792 tarihli bir başka belge de köşkün tamir edildiğini belirtmektedir. Ayrıca köşkün, çeşmeleri, su yollarının yenilenmesi ve inşaat masrafları hakkında 4 Kasım 1806 tarihli bir belge bulunmaktadır. Mehmet Paşa dağlardan su getirtmiş ve umumi çeşmelerden bahçelere su akıtmıştır. Müellif Ayvansarâyî'nin verdiği bilgiye göre köşk 840 mesaha/zirâ ekilebilir arazi üzerine bina edilmiştir. Sultan III. Ahmed döneminde, Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın yaptırmış olduğu

Sadabad Sarayı'nın¹⁸ yerine inşâ edilen Küçüksu cazibesinden dolayı daha çok ilgi görmüştü. Sultan III. Ahmed döneminde Patrona Halil'in ayaklanması ile Kağıthane bölgesinin cazibesi kaybolmaya yüz tutmuş ve buradaki saray da nisbeten zarar görmüştü. Sultan I. Mahmud Sâdâbât sarayını restore ettirmesine rağmen, Küçüksu Köşkü'nü tercih ederdi. Ahşap köşkün süsleme bakımından zengin olması, geniş bir namazgahının bulunması ve annesi Mihrişah Sultan adına zarif bir kare şadırvana 1806 (h.1221) sahip olması, III. Selim'in bu köşkü sevdiğinin ve kullandığının işaretlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Köşkün sahile yakın çayır bölümündeki ahşap kısmı, Sultan III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde onarım görmüştür. Mimar Sedat Hakkı Eldem (ö.1988)'e göre Küçüksu Kasrı'nın ilk binası, Tersane Sarayı'ndaki Hasoda Kasrı'na çok benzemektedir. Bu ilk bina İstanbul Boğaz'ı kıyısında batı tarzı saraylarda yaşamayı tercih eden Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır. Ahşap köşk, Sultan III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde onarım görmüştür. Nikogos Balyan bu ahşap köşkü yıkıp yerine batı tarzı taş bir bina inşâ etti (1856/h.1273). Ancak, Sultan Abdülaziz köşk cephelerini yeterince uygun bulmadı. Binanın dış cephesi yoğun ve ağır rokoko¹⁹ motifleriyle süslendi. Küçüksu Kasrı, Osmanlı Devleti'nin son yıllarda kısa süreliğine kullanıldı. Cumhuriyet döneminde Atatürk ve Celal Bayar sarayı kullanmış, içlerine banyo ve lavabolar eklemiştir. (Eyice, 2002:530-531).

Evliyâ Çelebi'ye göre ahşap köşkü yapan mühendis Yusuf Efendi, köşkü ahşap olarak düşünmüş ve bu esas üzerine yapmıştır. Köşkün oyma ve süslemeleri, İtalyan el işçiliği ile yapılmış olup, binanın şömineleri her odada mermer ile dekore edilmiş, zeminler park evede müze görünümündedir. Her odada parke zeminler, tablolar, halılar ve saray aynalarıyla köşk XIX. yüzyılda eşsiz bir sanat müzesi görünümündedir. Köşkün mobilyaları Avrupa tarzında, ender ve güzel ağaçları da ihtiva etmektedir. Tuğra, aynaların çerçevelerinde ve duvarlarda Sultan Abdülmecid'in tuğraları yer almaktadır. Cumhuriyet döneminde Atatürk ve Celal Bayar sarayı kullanmış, içlerine banyo ve lavabolar eklemiştir. (Kahraman, 2019:116).

1983 yılından bu yana müze olarak kullanılan köşk, Milli Saraylar idaresi tarafından son yıllarda restore edilmiştir. 1960'larda köşkün ihtiyaç duyulmayan küçük müstemilatları görünürde bir sebep olmaksızın yıkıldı.

3.6. İhlamur Kasrı

Sultan Abdülmecid tarafından 1849-1855 yılları arasında Mimar Nikogos Balyan tarafından dinlenme köşkü olarak yaptırılmıştır. Hacı Hüseyin Ağ'a ait bağların olduğu yerde, ayrıca tırmanma, yürüyüş, piknik ve avcılık için kullanılan arazide inşâ edilmiştir. Adını burada bulunan çok sayıda ihlamur ağacından aldığı anlaşılan İhlamur Kasrı etrafında bulunan bağların bulunduğu alan bahçe olarak korunmuştur. Hacı Hüseyin Bağ Sarayı olarak da bilinen, özellikle I. Abdülhamid, III. Selim, II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid kullandığı bu ahşap saray çevresi, ok atışları ve av partileri için de değerlendirilirdi. Özellikle Abdülhamid Sultan Padişahların rahatı için buraya ahşap bir köşk yapılmıştır. Sultan III. Selim ve Abdülmecid de II. Mahmud'un av partileri için

¹⁸ İstanbul'da Haliç'e akan kağıthane deresinin kenarında XVIII. yüzyılın ilk yarısında İnşâ edilen saray, köşk, kasr ve bahçeler topluluğudur (Bilgicioğlu,2008: 379)

¹⁹. Rokoko, XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başında Fransa'da gelişen ve daha sonra Türk süsleme sanatında görülen daha süslü bir üsluptur. Geç rönesans bahçe düzenlemelerinde, yapay mağara süslemelerinde yol kaplamalarında, XVIII. yüzyılda ise kuyumculukta porselen biblolarında heykel kaidelerinde vb. süslemelerde, deniz kabuğu, çakıl taşı, eğrelti otu, hurma dalı, mercan, sorgu, tüy gibi formların süslemeleri ile ifade edilen bir sanat dalıdır (Aksu,2008:159)

dinlenme evi olarak kullandığı bu ahşap sarayı kullanmışlardır. Sultan Abdülmecid buradaki ahşap köşkü yıktırması, Nüzhetiye dediği yerde biri kendisi, diğeri de aile efradı ile maiyeti için iki köşk yaptırmıştır. Bunlardan daha ihtişamlı ve gösterişli olanı İhlamur Kasrı ve Merasim Kasrı olarak bilinmektedir (Dişbudak,1999,82).

Bugün, çevresinin gürültüsünden ve rahatsızlığından arınmış olan Ahlamur Köşkü, yapıldığı dönemden beri yüksek duvarlarla korunmaktadır. İhlamur Kasrı, İhlamur Mesiresi denilen dinlenme alanında bulunmaktadır. Bu dinlenme alanı ayrıca kendi içinde Hacı Hüzeyin Bağı, Muhabbet Bağçesi ve İhlamur mekanı olmak üzere üç bölümü ihtiva eden bir avludan oluşmaktadır. Sultan III. Ahmed, I. Abdülhamid ve III. Selim zaman zaman buraya gelip dinlenen bu padişahlar burada bazı düzenlemeler yaptırmışlardır. Sultan Abdülmecid de diğer padişahlar gibi buraya gelir, dinlenir ve ziyaretçilerini burada ağırlardı. Bilahere bu kasrı yenilemek istemiş ve 1849-1855 yıllarında bugünkü kasrı yaptırmıştır. İki ana binadan oluşan kasrın birisi Merasim Köşkü diğeri de Maiyet Köşkü olarak bilinmekte,hepsine birden İhlamut Köşkü denilmektedir. Merasim Köşkü'nün ön cephesinde barok desenli ve kabartmalı sanat özelliğine sahip merdiven yer almaktadır. Ayrıca ön cephe XIX. yüzyıl Osmanlı sanatının kalem işi süslemeleri ve motiflerini de yansıtmaktadır. Sultan Abdülmecid'in vefatından sonra Sultan Abdülaziz, ağabeyinin çok sevdiği bu kasra daha itinalı bakmış, güreş müsabakalarının yanında koç ve horoz döğüşleri gibi yarışlarla da meşgul olmuştur. Diğer padişahlar gibi Sultan Abdülhamid, Sultan Reşad da kasra dinlenmek için sık sık ziyaret eder, ziyaretçilerini ağırlardı. Nitekim 1910 yılında ziyarete gelen Bulgar ve Sırp kralları bu kasrda ağırlanmıştı.1924'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne tahsis edilen İhlamur Kasrı 1951'de İstanbul Belediyesi'ne devredilmiştir. 1978-1985 yılları arasında Milli Saraylar Dairesi'nce restore edilen İhlamur Kasrı günümüzde çocukların sanat gösterilerinin sergilendiği tarihi bir mekan olarak varlığını sürdürmektedir (Yücel /& Rifat, 1987: 46-49; Dişbudak,1999:82).

3.7. Beykoz Mecidiye Kasrı

Yalıköy'de, Hünkar İskelesi olarak bilinen bölgenin güneyinde, İstanbul'un Beykoz ilçesinde yer alan tarihi bir konaktır. Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi, Çırağan ve Küçüksu Kasrı'ndan önce inşa edilen İstanbul Boğazi'ndeki en eski saray/kasr olarak kabul edilir. Ayrıca Boğaziçi'nin ilk kargir yapısı ve yeni bir üslupla yapılmış batılılaşma dönemi mimari tarzının ilk uygulama yapısıdır. Osmanlı mimarisinde serdab (bodrum) geleneğinin ilk örneği olarak kabul edilir. Köşkün dış cephesi beyaz yerli mermer ve İtalya'dan ithal taşlarla kaplanmıştır. (Özcan, 2021:51).

Bu kasrın inşası hakkında rivayete göre Mısır valisi Kavalalı Muhammed Ali Paşa'nın kuvvetleri Konya'da Osmanlı ordusunu yendiğinde (21 Aralık 1832), Babıali Ruslardan yardım istemiş ve 1833 Şubat ayında Rus donanması, Büyükdere ve Beykoz koylarına yanaşırken, ordu Selviburnu'na indi. Hemen sonra Osmanlılar ile Ruslar arasında Hünkar İskelesi Antlaşması imzalandı (8 Temmuz 1833).Ruslar bu olayı Selviburnu'na diktikleri üzeri Rusça ve Türkçe yazılmış bir taş kitabe ile hatırlamak/hatırlatmak için belgeye dönüştürdüler. Kavalalı Muhammed Ali Paşa 1845 tarihinde, Osmanlı'ya karşı yaptığı isyanın affı için Sultan Abdülmecid'i İstanbul'u ziyaret ettiğinde, Hünkar İskelesi'nin tepesinde 200 dönüm arsa üzerinde Beykoz Kasrı'nın temelini attı. Kasrın inşası on bir yıl sürdü ve Said Paşa'nın oğlu tarafından tamamlandı. Kavalalı Muhammed Ali Paşa, 1855 yılında Abdülmecid'in yerine geçen kardeşi Abd al-Aziz'e onu düşüren şiirin tarihini yazarak sundu. Köşkün bulunduğu Al-Bustan bahçesinin deniz tarafındaki kapısında Ziver Efendi (Paşa)'nin düşürdüğü kasrın inşası hakkındaki kitabe kasrın deniz tarafında bulunan kapının üzerine yerleştirildi. İstanbul'da inşa edilen ilk kargir kasrın plan ve projesinin Nikogos Balyan ve

müteahhitliğinin Sarkis Balyan tarafından yapıldığı söylense de bu bilginin doğruluğu tartışmalıdır (Ödekan, 1992: 67).

Osmanlı kasrlarının en güzel serdab (bodrumlu) örneklerinden birisi olan olan bu köşk, bahçesinde mermerden yapılmış bir kurna ve şadırvan bulunduğundan özellikle yazın serinlemek için kullanılıyordu. Sultan Abdülaziz döneminde biniş kasrı olarak kullanılan bu köşk ayrıca cülüs merasimlerinde, resmi ziyaretler ve konuk ağırlamada kullanıldığı gibi hanedan aile efradının ikâmetgahı olarak da kullanıldığı olmuştur. Sultan Abdülaziz Tokat çiftliğine avlanmaya gittiğinde, dönüşte buraya uğrar ve burada dinlenir ve bazende burada güreş müsabakaları düzenlerdi. Kasr denize ve balıkçılık alanlarına yakın olduğu için bu maksatlarla da tercih edilirdi. (Serin, 2021:1188-1189). Sultan Abdülaziz 21 Haziran 1867 tarihinde Avrupa ziyaretine çıktı, Fransa ve İngiltere'yi ziyaret etti. 7 Ağustos 1867 tarihinde İstanbul'a döndü. Abdülaziz bu ziyarette Fransa imparatorunu ve eşini İstanbul'a davet etmişti. İstanbul'a Fransa imparatoru rahatsızlığından dolayı gelemedi. İmparatoriçe Eugenie'ye 13 Ekim 1869'da İstanbul'a geldi ve Beykoz Kasrı'nda kendisine ziyafet verildi. Aynı sene Avusturya-Macaristan İmparatoru da İstanbul'a gelmiş ve Beykoz Kasrı'nda ziyafet verilmiştir. Sultan Abdülhamid döneminde Beykoz Mecidiye Kasrı'nda hareketli günler hemen hemen yoktur. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Mecidiye Kasrı Dârüleytam (Kız yetimler yurdu) olarak kullanılmıştır. Kasrı Cumhuriyet döneminde Boğaz Komutanlığı kullanmıştır.1953 tarihinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın emrine verilen Mecidiye Kasrı, daha sonra Güzel Sanatlar Akademisi öğrencileri tarafından restore edilmiştir. 1963 tarihinde 0-14 yaş arası çocukların tedavisi için Beykoz Çocuk Göğüs Hastalıkları Hastanesi olarak kullanıma açılmıştır (Ödekan,1992:68, Serin,2021: 1194-1199)

3.8.Maslak Kasrları

Maslak kasrları, Büyükdere Caddesi'nin İstinye-Tarabya kavşaklarıyla sınırlı bir ormanda ve Sarıyer'in ortasında bulunan kısımda yer almaktadır. Maslak Kasrı, Tarabya'da 170.000 metrekare içerisinde tüm renk tonlarını içinde barındıran bir meyve bahçesinde yer almaktadır. Adını yörenin adından almıştır. On altıncı yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman devrinde İstanbul'un su ihtiyacını karşılamaya büyük önem verilmiş ve bu iş için Mimar Sinan görevlendirilmişti. Mimar Sinan o dönemin ileri mühendislik tekniklerini kullanmış ve başarılı olmuştur. Barajlardan bol miktarda alınan sular Belgrad ormanlarında bulunan barajlardan toplanan sular Kemerburgaz ve Eyüpten, teraziler ve kemerlerle Kırkçeşme'ye getirildi ve şehre dağıtıldı.Maslak su dağıtım sisteminin en önemli bölgesinden birisidir. Maslak kavramı şehir dışında su yollarının geçtiği ve ayrıldığı su hazneleri için kullanılmaktadır. Osmanlı su mimarisinde setlerde/bendlerde toplanan sular damıtılır ve istenilen yöne aktarılırdı. İstanbul'da Levent semti ile Hacı Osman bayırı arasında Sarıyer ilçesine bağlı bir semt olan Maslak adını bu görevinden almıştır. XIX. yüzyılın seçkin örneklerinden olan Maslak Kasrları'nın Agop ve Sarküs Balyan kardeşler tarafından yapıldığı ileri sürülmekte ve iddia edilmektedir (Arslangazi, 2000: 17-18).

Sultan II. Mahmud, bugün Maslak Kasrlarının bulunduğu bölgede ilk yapıları yaptırmıştır. Sultan Mahmud dönemi(1808-1839) ve Abdülhamid döneminde bu bölgenin avlanma ve dinlenme yeri olarak önemini koruduğu bilinmektedir. Bölgenin kimin zamanında ve ne zaman aktivitesinin canlandığı bilinmemektedir. Tam olarak Sultan Abdülaziz döneminde yapılıp yapılmadığını tesbit etmek mümkün değildir. Fakat çoğunlukla Sultan Abdülaziz'in kasr, mabeyn ve limonluk, kasrı'l-hiyam ve Paşa Köşkü binaları yaptırdığı düşünce ve kanaati vardır ve bunlar günümüze kadar gelmiş, Boğaz'ın Karadeniz'e açıldığı yeşil örtü ile kaplanmış önemli noktalardan birisidir .On dokuzuncu yüzyılın sonlarında bütünleşmiş olan bu eserler, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki seçkin

ve bütünleşik mimari ve süsleme örneklerindedir.İçinde yatak odası ve kütüphane bulunan kasr Sultan Abdülhamid'in tahta oturmasına şahid olmuştur. Bu bağlamda onun özellikle Osmanlı tarihi açısından önemli bir yeri vardır. Günümüzde Mabin Hümayun müze olarak kullanılmakta, çadır köşkü çevresi yeşil alanla çevrili, mesire yeri olarak düzenlenmiş ve İstanbul halkının dinlenme ve eğlence yeri olarak hizmete sunulmuştur (Yücel ve Rifat, 1987:60-64).

Abdülhamid'in tahta geçmeden önce Maslak saraylarında yaşamasına izin verildi. Burada kaldığı süre boyunca tarım, koyunculuk ve inek yetiştirmeye önem önem verdi.Avrupa'dan birçok çiçek ve gül fidanı getirdi. Abdülhamid'in marangozluğa olan tutkusu nedeniyle Abdülhamid tahta çıktıktan sonra bile bu saraydaki anılarını unutmamıştır. Abdülhamid, Midhat Paşa ve Rüştü Paşa ile görüşmesinde kullandığı, iki zira boyundaki koltukları ve kazıma (çentikli) ve geçmeli Barok şekilli ahşap merdiveni unutmamıştır. Merdiveni Abdülhamid'in yaptığı söylenmektedir. Sarayın oda ve salonlarının tüm tavanlarında Gotik süslemelerle kullanıldığı göze çarpmakta olup, tavanlar da altınla süslenmiştir. Ayrıca Barok ve Neo-Gotik birçok tablo da mevcuttur. Sultan Abdülhamid'den sonra Sultan Reşad'ın (1909-1918) sarayı kullanmasına rağmen, bu dönemde herhangi bir onarımın yapıldığı hakkında belge yoktur. 1938'de askeri koruma amaçlı kullanıldığında bazı kısımlarda değişiklikler olmuş ve zemin katta röntgen ve bakteriyoloji laboratuvarları açılmış, hemşireler için üst kat tahsis edilmiştir. 1988 yılında Milli Saraylar Müdürlüğü'ne devredilen kısım belgelere, hatıralardaki bilgilere ve fotoğraflara göre kapsamlı bir tadilatın geçirilmiş ve onarılmıştır (Arslangazi, 2000:19-62).

SONUÇ

Saray, Hükümdar veya üst düzey yöneticiler için yapılmış büyük konutlara genel olarak saray denmektedir. Devlet adamları burada idari işlere bakarlar ve hayatlarını sürdürürler. Osmanlı padişahları sarayların dışında biraz daha küçük olarak inşa edilen köşkler ve kasrıları da kullanmışlardır.

Osmanlıların ilk sarayları Osman Gazi zamanında Yenişehir'de inşa edilmiştir. Daha sonra Bursa ve Edirne'nin fethi ile devletin idaresi saraylardan yürütülmüştür. İlk defa Edirne sarayının müstemilatı olarak kasrıları ve köşklere de görmekteyiz. Daha sonra hem saray müstemilatı içinde hem de saraylar dışında ayrı ve bağımsız olarak kasr ve köşk tipi mimari yapıları görmek mümkündür.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra yaptırmış olduğu Topkapı Sarayı adeta devletin ismi ile özdeşleşmiştir. Nerede ise Topkapı Sarayı'nın olmadığı bir İstanbul ve Osmanlı Devleti düşünülemez. Babüselam kapısı ile girişi başlayan ve harem ile son bulan bu saray, mimari özelliği, ülke idaresindeki yeri, istihdam edilen kadroların yetişmesi ve görev hassasiyetleri, devletin iç ve dış siyasetinin belirlenmesi vb. hususlarda bütün dünyanın dikkatini üzerinde toplayan bir özelliğe sahiptir. Bunların dışında padişahların aile yaşantıları hakkında az çok bazı ip uçlarını buradaki harem hayatından öğrenme imkânımız vardır.

Fatih'ten sonra oğlu İkinci Bayezid döneminde Osmanlı Devleti'nin ikinci büyük sarayı olarak Beşiktaş'ta Dolmabahçe sarayı inşa edilmiştir. İkinci Bayezid döneminde yapımına başlanan Dolmabahçe'ye sonraki dönemlerde birtakım ilavelerin yapılması ile 1856'da son halini aldı. Saray İslam sanat eserlerinin özelliklerini yansıtan yanında, Batı süslemelerine de yer verilmiştir. İki yüz odalı saray Osmanlı Devleti'nin en önemli mirasından birisidir.

Boğaz'da Kuzguncuk ile Çengelköy arasında Beylerbeyi mahallinde inşa edilen Beylerbeyi Sarayı II. Selim (Sarı Selim) döneminin mimari eserlerindedir. IV. Murad'dan itibaren bütün padişahların vakit geçirdiği sarayda Osmanlı, Rönesans ve barok süslemeleri yer almaktadır. Denize nâzır saray bir çok özellikleri ile Avrupa saraylarını andırmaktadır.

XVII: yüzyılda Beşiktaş sahilinde, Kazancıoğlu Bahçelerinde inşa edilen Çırağan Sarayı, III. Ahmed zamanında bu isimle anılmaya başlanmıştı. Osmanlı ve Avrupâi sanat karışımını yansıtan Çırağan Sarayı, padişahların yaptırdığı en güzel mermer saraylardan birisi kabul edilmektedir. Saray, Sultan Abdülaziz'in katli,V. Murad'ın mahkumiyeti, İkinci Meşrutiyet'in ilanı, II: Abdülhamid'in tahttan indirilmesi gibi pek çok tarihi olaylara şahitlik etmiştir.

Yapılış tarihi tam olarak tespit edilemeyen, muhtemelen ilk yapımı Fatih dönemi olan Aynalıkavak Sarayı, özellikle Lale Devri'nde padişahlar genellikle sonbaharda burada ikamet ederler, bayram kutlamaları, tahttan indirilmeler ve karşılanmalar, kayık ve gemilerin denize indirilmesi, şehzade ve padişahların doğumları, seferden ayrılıp dönüşleri, padişah fermanının kabulü ve diğer kutlama günleri burada yapılırdı.

İstanbul'un farklı bölgelerine ayrı bir güzellik katan Küçüksu Kasrı, İhlamur Kasrı, Mecidiye Kasrı ve Malak Kasrı da padişahların harem hayatını, günlük yaşantılarını üst düzey devlet erkanının idarî faaliyetlerini

KAYNAKÇA

- Ahmet Mürsî Safsâfi, (1999), *Abkadü't-Târîh Ravhatü'l-Hadâratî'l-Kâhire*, İstanbul: Dârü'l-Âfâkî'l-Arabiyyeti,
- Aksu, H.(2008), Rokoko, TDV.İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını, 35/159.
- Alâ Ali,(2019). Limâzâ Sümmiye Kasrı'l-Tumû'l-Osmâniyyeti, Bihâze'l-İsmi, Târihu'l-İstirdât, 6 Ağustos 2022, Mine'l-Mürsâl. <https://www.almsal.com/post/79651>
- Ali Muhammed Muhammed Salâbî,(2001), *ed-Devletü'l-Osmâniyyeti Avâmili'n-Nuhûd ve Esbâbi's-Sukût*, Kahire: Dârü't-Tevzîi ve'n-Neşri'l-İslâmiyyi.
- Alptekin ,C .(2012), “Edirne’de Osmanlı Sarayları ve Saray-ı Cedîde-i Âmire”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi 99(197),m143-146 (<https://app.trdizin.gov.tr/paplication/paper/detail/TVRZNE1qTXhNUT09> internet adresinden alınmıştır.
- Arslan, N. (1994). Balyan Ailesi, *Thema Larousse*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Arslangazi, H. (2000). Maslak Kasrıları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme). Yüksek Lisans Tezi . İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi•Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslanapa, O.(1993) *Türk Sanatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ayet Taher.(2016). Evvelü Kasrı li-s-Sultan Muhammed Fatih, “Aynalı Kavak”Fatih Sultan Mehmed'in İlk Sarayı “Aynalıkavak.” İstirdad Tarihi 11 Temmuz 2022, Mine-l-Mürsâl <https://www.almsal.com/post/365246>
- Batur, A. (1994).Beylerbeyi Sarayı, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Cilt 2). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları,7/206.
- Batur, A. (1994). "Yıldız Saryı"•Dünden Bugüne İstanbul İnsiklopedisi, İstanbul: Tarih Vakfı, 7/206-207.
- Bayraktar, N.(2014). el-Osmâniyyune ve Hadâratün ve Kânûniyyüne, Beyrut: Dârü'l-Arabiyyeti li'l-Mebsûati.
- Bilgicioğlu, B. (2008),“Sâdâbâd”, TDV.İslam Ansiklopedisi , İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını.35/379.
- Büyükdığan, İ. (1995). Edirne Sarayının Onarım Sorunları. I.Edirne Sarayı Sempozyumu Bildirileri Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.224-228.

- Cezar, M. (1995). *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür Eğitim Spor Yayını.
- Çelik, G. (1994). Çırağan Sarayı,Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.2/503,
- Demirbulak, A. (2014). Konut ve İdare Merkezi Olarak Osmanlı Sarayları. Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6/34,36-37. <https://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/4046/5000105479-5000151344-1-SM.pdf?sequence=1> adresinden alındı.
- Dişbudak, D. (1999). İhlamur Kasrı,TDV. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını, 19/82.
- Mutlu E.(2003), Sarayların İstanbul Kültür Ortamına Katkıları, *Arkitekt*,496/33.
- Ertuğ, Z.T.(2012), Topkapı Sarayı, TDV. İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını, 41/256.
- Ertürk, V. (2013). Saraydan Kasra Aynalıkavak Sarayı. Tarih Peşinde- Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(10),337-358.
- Eyice, S. (1991).Aynalıkavak Sarayı. TDV. İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını,4/264-266.
- Eyice, S. (2002). Küçüksu Kasrı.TDV. İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını,26/530-532.
- Ferrari, N. K. (2009). “Türk-Osmanlı Saray Literatürü (12.-20. Yüzyıl)”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(13),205-240.
- Göncü, T.C.(2006). Beylerbeyi Sarayı'nın İnşâ Süreci, Teşkilâtı ve Kullanımı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Gülsün, H. (1993). *Beylerbeyi Sarayı*. TBMM. İstanbul: Milli Saraylar Yayınları.
- Hasol. D. (1975). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul :Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- İpşirli, M. (1992), Beylerbeyi, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını, 6/69
- Kahraman, K. (2019). Üsküdar'ın Kayıp Sarayları. Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi, 17/103-121. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/785280> adresinden alındı.
- Kalfazade, S. (1993). Çırağan Sahilsarayı, TDV.İslam Ansiklopedisi, c.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını, 8/304 vd.
- Keskin, M. Ç. (2014). Çağdaş Kaynaklarda Ankara Savaşı Sonrası Bursa Sarayının Yağmalanması. Belleten, LXXVIII,(283), s. 892. <https://belleten.gov.tr/tam-metin/214/tur> adresinden alındı.
- Konyalı, İ. H. (1977). Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi, I, İstanbul: Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayını.
- Kurşun, Z., Bilgili, A. E., Kahraman, K., Güngör, C. (2003). Üsküdar Sempozyumu Bildiriler.1/ 361-368. İstanbul: Üsküdar Belediyesi.

- Küçükaşçı, M. S.(2010), Şehzade, TDV.İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını38/478.
- Filib M. (2015).*el-Kostantiniyyetü'l-Medineti Elleti İštehehâ el-Âlem 1453-1924,I*, Terc.Mustafa Muhamad Kasimi, Kuveyt, el-Meclisü'l-Vatanî li's-Sekâfiyyei ve'l-Fünûnu ve-Âdâb.
- Ödekan, A. (1992). Beykoz Kasrı. TDV. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını 6/67-68.
- Öner, S.Yücel, İ. (1995). Dolmabahçe Sarayı. TBMM Milli Saraylar Yayınları.
- Özcan, A. R. (2021). "Beykoz Mecidiye Kasrı'nın Kitâbesine Ait".Millî Saraylar (21),48-59. <https://dergipark.org.tr/en/pub/msdergisi> adresinden alındı.
- Özer, M. (2014). Edirne Sarayı (Saray- ı Cedîd- i Âmire)'ndan Günümüze Ulaşabilen Yapılar Hakkında, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9(10),809-836. [https:// app. trdizin. gov.tr/ makale/ TWpneE56RXpNdz09 / edirne-sarayi-saray-i-cedid-i-amire-ndan-gunumuze-ulasabilen-yapilar-hakkinda](https://app.trdizin.gov.tr/makale/TWpneE56RXpNdz09/edirne-sarayi-saray-i-cedid-i-amire-ndan-gunumuze-ulasabilen-yapilar-hakkinda) adresinden alındı.
- Selman, C. (1999). Belgelerle Çırağan Sarayı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Renzval, L.(1909). Ünlü Yıldız Sarayı'na Yakın Zamanda Bir Ziyaret Var, el-Meşrik.
- Serin, S. (2021). Beykoz'da Bir Serdâb Köşkü: Mecidiye Kasrı Hümâyûnu. Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı. İstanbul: Beykoz Belediye Başkanlığı Yayını.
- Sözen, M. (1994), Dolmabahçe, TDV.İslam Ansiklopedisi,İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını,9/503.
- Sözen, M.&Tanyeli (1996) , *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Turani, A. (1968). Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünver, A. S. (1953). Edirne'de Fatih' in Cihannüma Kasrı. İstanbul: İstanbul'un Fethi Derneği Yayınları.
- Üstün, A. (1996), Arşiv Vesikalarına Göre Bayezıd Camii ve Külliyesi'nde Bulunan Eşyalar, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, I/123.
- Yücel, İ.& Rifat, S. (1987). *Milli Saraylar*, İstanbul: TBMM Vakfı Yayını.
- Zeydan, C.(2017), *Rehalâtü's-Selâsetü'l-Âsitâne,-Avrupa - Filistin*, Takdim, Mehmed Ali Ferhat, Beyrut: Merkezü'l-Arabiyyeti li'-İbhâsi ved'diraseti'Siyâsiyyât.